

Eesti asunduste laulupidu Suhumis 1914. aastal

Ajalehtedes Peterburi Teataja, Postimees, Päevaleht, Sakala, Tallinna Teataja ja Olevik ilmunud kirjutised Abhaasias Suhumis 26. ja 27. mail 1914 peetud eestlaste laulupeo kohta. Muu hulgas põhjalikud reportaažid laulupeost (Anton Jürgenstein, Karl Kider ja Georg Eduard Luiga). Samuel Sommer. Juhan Simm. August Jacke. Jakob Mihkelson. Peeter Litter. Mihkel Johannes Vunk. Laulupeo eelteated; laulude loetelu; kava; kooride loetelu. Samuti: kõnede kirjelduses mainitud ka Ülem- ja Alam-Linda ajalugu (sh. kaheks külaks jagunemist). Samuti ülevaated laulupeo raames peetud kooliõpetajate koosolekust ja asunduste kooliõpetajate tööst; Aino Tamme kontsertidest. Muu hulgas ka Abhaasia Estonia küla otsusest loobuda eesti kooliõpetajast ja nõuda endale venekeelset kooliõpetajat. Mainitud on väga mitmeid isikuid. Digiteeris A. Aule. Kirjaviis muutmata.

Postimees (nr. 295), 21. detsember 1913, lk. 9 (2. lisaleht)
Sakala (nr. 149), 24. detsember 1913, lk. 3

Suhumi Eesti laulupidu.

Teatame kõikidele, kes soovivad tuleval suvel toimepandavast Suhumi Eesti üleüldisest juubelilaulupidust osa võtta, et ettekantavad laulud järgmised on:

Segakoori laulud:

- 1) Isamaa mälestus — Dr. K. A. Hermann.
- 2) Prii on jälle meie rahwas — A. Läte.
- 3) Laewnik — M. Lüdig.
- 4) Kui ma olin wäiksekene — rahwawiis, M. Hermann.
- 5) Üles, üles, hellad wennad — rahwawiis. Dr. K. A. Hermann.
- 6) Ei saa mitte waiki olla — M. Hermann.
- 7) Pühendus — Ludw. Erk.
- 8) Teele nüüd — * * *
- 9) Teretus — Dr. K. A. Hermann.
- 10) Tule koju — M. Hermann.
- 11) Tuksuw süda — A. Läte.
- 12) Kas tunned maad, mis ... — Prants, r. wiis.

Meestekoorile:

- 1) Isamaa meel — Prant. r. wiis.
- 2) Wennad — J. P. Gronhamn.
- 3) Waigistus — W. Schütz.
- 4) Õitse, kaswa, ela — M. Hermann.

- 5) Laulu wõim — E. M. Heim.
- 6) Laulma kutsumine — P. Wallin.
- 7) Prii on jälle meie rahwas — A. Läte. Wiimane laul segakoori ja meeste-koorile.

Et aeg liig kasin, siis palume auustatud koorijuhatajaid wiibimata neid laulusid harjutama halata, mille noodid käepärast, kuni kõik noodid toimekonna poolt kätte jõuawad.

Täielik laulupidu eeskawa awaldatakse edaspidi.

Laulupidu toimekond.

Peterburi Teataja (nr. 2), 8. jaanuar 1914, lk. 1

Asundused ja laulupidud.

Laul teeb rinda rõemsaks, lahkeks, lõbusaks . . . Jah, seda ta teeb. Laul ajab mured minema, trööstib meie kurba südant, teeb meie meele rõemsaks. Laul äratab meist minewiku mälestused ja paremad tunded elule ja teeb meie südame kõige heale wastuwõtlikuks. Seda kõike, ja weel enam teeb laul üksikult lauldes. Palju korda suurem on aga mõju, mis hulga laul meie hingede peale awaldab. Hinge ülendawad on need tundmused, mis laulust keis tekiwad, kus sadanded ja südamed ja healed üheks lauluks, üheks mõtteks, üheks tundmuseks kokku sulawad.

Ja seda kõik teeb laul, kui meie oma kodumaa wainul ehk nurmel, linnas ehk alewis, üksikult ehk hulgawiisi laulame.

Oopis suurem on aga laulu mõju meie peale wõersil, kus meie kodumaalt lahutatult, wõeral maal ja wõera rahwa keskel mitmesuguseid päewi ja aegasid oleme mööda saatnud ja läbi elanud. Tihtigi on wõeruse tuuled wilult meie peale puhunud, enne kui wast soojem päikene meie peale paistma hakkas. Olid ju ka need wilud tuuled, mis meie suguwendi ja õdesid kodumaalt wõersile puhusid. Kõige selle juures oli laul meie rändajate ainukeseks truuks saatjaks ja trööstijaks. Kodumaal peetakse laulupidusid, sest et nende waimlisest tähtsusest aru saadakse. Loomulik on, et ka meie Eesti asunikudes tung on tekkinud endi hingeawaldusi ühises laulus kuuldawale tuua, oma muremuljutusi ja piinapigistusi ühises laulus maha matta, wõersil wennalikult üksteise kätt pigistada ja uueks kulturatöökse üksteiselt uut waimustust, tuge ja hoogu saada.

1913 aastal kawatsesid Suhumi asunikud üleüldist asunduste-laulupidu toime panna. Kuid raskusi sünnitab sarnane asi juba kodumaal, seda enam wõersil: laulupidu jäi pidamata. Seeme aga, mis oli pinda leidnud, ei nãrbunud mitte esimese põua kätte ära, waid idanes edasi. Täna wu sügisel tekkis Krimmi asunikudel mõte asunduste-laulupidu toime panna, ja kui õnnestab, siis

edaspidi Simferopolis üleüldist laulupidu. Et Sõrt-Karaktschora asundus 1914. aastal oma 50 aasta asumise juubelit pühitseb, ja et ta ka tulewase Hariduse-seltsi peasupaik seal saab olema, siis soowitati laulupidu seal toime panna. Nii ei ole veel lõpulikult otsustatud, aga wäga wõimalik, et ka nii läheb. Wahepeal aga, nagu ajalehtedest teada, kerkis Suhumi asunduste laulupidu jälle päewakorraale, ja julgeme loota, et ta ka tulewal suwel korda läheb. Muidugi ei peaks aga üks laulupidu teist segama, seda tuleks krimmlastel juubelipidu ajamääramise juures meeles pidada.

Suhumi laulupidule läheme aga tingimata kõik, kellel wähegi wõimalik. Juba Suhum ise, kui lõunamaa kurorti linn Mustamere kaldal, kõrgete mägedega kui raamiga ümber piiratud, oma lõunamaa looduse, üle ilma kuulsa botanikaia [...] ja kirju rahwuste seguga on waatamise wäärt. Nüüd ei ole Suhum enam niisuguse [...] uulitsate ja petroleumi walgustusega linnake, nagu weel alles hiljuti Eesti ajalehtedes kirjeldati (wõi oli kirjeldaja ammu Suhumi näinud), waid nüüd on Suhum juba sillutatud uulitsate, elektriwalguse ja hulga toredate teatrite ja ehitustega kurorti linn. Weel enam waatamise wäärt on Suhumi ümbrus oma mees- ja naiskloostrite (Eesti asunduste lähedal), maaaluste koobaste, millede otsa pole leitud, mägede, jõgede, wiljapuu-aedade ja palju muu poolest. Suhumist 25 wersta mere kallast mööda põhja pool asub ilmakuulus „Uue Athose” (Новый Афонъ) klooster, kui suurepäraline [...], mis suured hulgad reisijaid iga aasta igast ilmakaarest ennast waatama meelitab. Eesti asundusi Suhumi ümbruses on 4: Ülem ja Alam Linda ja Neudorf (sakslastega pooleks), kõik kaunis linna lähedal (5–10 wersta), ja Estonia, linnast umbes 24 wersta lõunapoole, Kadori jõe orus. Üleüldse asub nendes peale 200 pere. Suhumi linnas on palju eestlasi. Ka omast rikkalikust puuwiljaladust ei keela meid mai lõppul lõunamaa loodus enam maitsmast, waid annab juba ühte-teist maitsta: seda enam lubab aga juuni alguses, nimelt neid kuulsaid Suhumi persikuid, mille usku sealsed Eesti asunikudki üteldakse olewat.

Nõnda siis, armsad Eesti asunikud: laulukoorid laulusid õppima ja tulewal suwel Suhumi laulupidule! Nägemiseni Suhumis!

Krimmi asunik, kes Suhumis on käinud.

Postimees (nr. 21), 27. jaanuar 1914, lk. 2

Krimmi Eesti asundusest.

Tauria E. Harid. seltsi põhjuskiri on kubermangu seltsi asjade komisjoni poolt läbi waadatud ja et midagi seadusewastast ei ole leitud, Odessa õpekonna kuratorile otsustamiseks ette pandud. *Krimmi asunduste laulupidu* ja Sõrt-Karaktschora juubelipidu on 15. ja 16. mail ära otsustatud pidada. Esialgseteks kuludeks pani iga peremees esiotsa umbes 10 rbl. kokku, mõni ka rohkem. *Suhumi* laulupidu leiab Krimmi eestlaste kestel hääd wastukõla. Paljud

laulukoorid valmistawad Suhumi mineku wastu. Niisama on kuulajatega lugu. Ka mujalt kuulduw Suhumi mineku wastu valmistamist. Ja miks siis mitte minna? Juba see sõna „laulupidu” ja liiategi weel asunduste laulupidu, tõmbab iga eestlase, päälegi asuniku meele ja mõtte, kui magnediga oma poole; siis weel Suhum oma Kaukasia looduse ja lõpmata hulga waatamise wäärt kohtadega jne. jne. Kes peaks sarnasel korral maha jääma, kel wähegi wõimalik sõita on! Ka laulupidu aeg kaunis kohane: nimelt on sel ajal igal pool ennam-wähem töö waheaeg. Ka laewasõit on poole hinnaga, nii et sõit Noworossiskist Suhumi umbes 1 rbl. 40 kop., Feodossiasst Suhumi — 2 rbl. 40 kop. ja Sewastopolist Suhumi 2 rbl. 70 kop. inimese päält tuleb. Ka Aino Tamm olla soowi awaldanud Krimmi laulupidule ja säält edasi Suhumi laulupidule sõita kontserti andma.

[...]

Krimmlane.

Postimees (nr. 58), 12. märts 1914, lk. 5 (lisaleht)
Sakala (nr. 32), 17. märts 1914, lk. 6
Peterburi Teataja (nr. 37), 1. aprill 1914, lk. 1
Päevaleht (nr. 79), 10. aprill 1914, lk. 4

Suhumi Eesti Üleüldise-juubelilaulupidule on seni üles andnud järgmised koorid:

1. „Estonia” Suhumi asund. segakoor 30 l., juh. kooliõp. W. Soowik.
2. „Estonia” Suhumi asund. meestekoor, 20 l., juh. kooliõp. W. Soowik.
3. „Estonia” Suhumi asund. keelpillik., juh. J. Pint.
4. „Ülem-Linda” Suhumi asund. segakoor, 30 l., juh. kooliõp. Al. Ruber.
5. „Ülem-Linda” Suhumi asund. segaorkester, 15 m., juh. kooliõp. Al. Ruber.
6. „Alam-Linda”, Suhumi asund. segakoor, 16 l., juh. kooliõp. A. Raudsepp.
7. „Alam-Linda”, Suhumi asund. keelpillik., juh. J. Tammann.
8. „Suhumi” linna segak., j. J. Mihkelson.
9. „Sõrt-Karaktshora” Krimmi segakoor, 20 l., juh. kooliõp. C. Reinmann.
10. „Sõrt-Karaktshora” Krimmi meestek., 12 l., juh. kooliõp. C. Reinmann.
11. Sulewi Adleri segakoor, juh. kooliõp. J. Kirchberg.
12. Sulewi Adleri meestek., juh. kooliõp. J. Kirchberg.
13. Sulewi Adleri pasunakoor, juh. kooliõp. J. Kirchberg.
14. Mäemetsa Hapsalu segakoor, 14 l., juh. köster A. Walgemäe.
15. Paggari-Jewwe segakoor, 20 l., juh. kooliõp. T. Bergert.
16. Pindi-Weriora Wõru segakoor, juh. kooliõp. O. Kalt.
17. Pindi-Weriora Wõru meestekoor, juh. kooliõp. O. Kalt.

18. Tiflisi Eesti Wastastikku Abiandmise Seltsi segakoor, juh. kooliõp. O. Kiesel.
18. Punaselageda Kaukasia segakoor, juh. kooliõp. Kirkmann.
20. Kontshi-Schawwa Krimmi segakoor, 20 l., juh. kooliõp. Luukas.
21. Kontshi-Schawwa Krimmi meestekoor, 12 l., juh. Pihlakas.
22. Salme Adleri segakoor, kooliõp. J. Reimann.
23. Kastre-Wõnnu Perawalla meeste- ja segakoor, A. Tanni.
24. Liwonia Kuubani obl. segakoor, 16 l., juh. kösterkoolip. Joh. Sossi.
25. Liwonia Kuubani obl. keelpillik., juh. kösterkooliõp. Joh. Sossi.
26. Liwonia Kuubani obl. puhkpillik., juh. kösterkooliõp. Joh. Sossi.
27. Eesti Haginsky Stawropoli segakoor, J. Susi.

Suhumi laulupidu toimekond
(Adr. Сухумь ящ. 72)

Täh. Palume ka teisi lehti awaldada.

Postimees (nr. 66), 21. märts 1914, lk. 3

Suhumi laulupidu.

Kaukasia Eesti asunduste laulupidule, mis Suhumis suurel ära peetakse, on juhatataks *Juhan Simm* kutsutud, kes, nagu kuuleme, kutse wastu on wõtnud.

Postimees (nr. 74), 1. aprill 1914, lk. 3

Toimetusele tulnud kirjad

(Toimetus awaldab selles osas talle saadetud kirjasid, milles enam-wähem üleüldise tähtsusega aineid käsitatakse, ilma et ta nendes awaldatud mõtete ja waadete eest wastutust oma pääle wõtaks).

Palume meile Teie auväärt lehes selle õienduse ruumi lubada. Teie lehes nr. 32 ilmunud Samuel Sommeri kirjelduse kohta „Eesti asundused 1913. a.” Sääli oli muu seas järgmist öeldud: „Praegu valmistatakse hra Järveri juhatusel esimesele Kaukasias Eesti laulupidule ette.” See ei ole mitte õige. Praegune Kaukasias Eesti laulupidu peetakse Suhumis, Suhumi asunduste korraldusel „Suhumi Eesti Üleüldise-Juubeli laulupidu” nime all mai-kuul *Suwiste-pühade* ajal ära, aga mitte Adleris hra Järveri juhatusel, nagu see S. Sommeri kirjeldusest välja paistab. Üleüldse peame tähendama, et Suhumi asunduste laulupidu esimene laulupidu Kaukasias on, mida enne kusagil Kaukasias ei ole olnud, ega ka praegu päälle Suhumi kusagil ei kawatseta.

Suhumi Eesti üleüldise-juubeli laulupidu toimekonna juhatus:

August Jacke
Jakob Mihkelson
Peeter Litter

Postimees (nr. 78), 9. aprill 1914, lk. 1 Sakala (nr. 43), 14. aprill 1914, lk. 2 (veidi lühemana) Peterburi Teataja (nr. 42), 15. aprill 1914, lk. 1

Suhumi laulupidu.

Sellela teatame, laulu- ja mängukooridele, kui ka kõikidele wõõrastele, kes soowivad Suhumi Eesti Üleüldise Juubeli-laulupidust osa wõtta, et laulupidu *teisel ja kolmandal Suwiste pühal*, 26. ja 27. mail 1914. a., ära peetakse.

Eeskawa on järgmine:

Esimesel pidupäewal 26. mail.

- 1) Kooride pääproow.
- 2) Rongikäik läbi linna.
- 3) Peakontsert — kõnedega.
- 4) Aino Tamme kontsert.
- 5) Teatri-õhtu.

Teisel pidupäewal 27. mail.

- 1) Kooride peaproow.
- 2) Koosolek — „Asunduste päew”.
- 3) Pääkontsert — kõnedega.
- 4) Aino Tamme kontsert.
- 5) Pidusöök.

Täielik eeskawa antakse pea awalikult teada, (kõned, kõnelejad, kooride juhataja, koosolekud, näitemängud jne.)

Loodetawasti saab laewasõidu seltsidelt alandatud hinnaga sõidupiletid igast sadamalinnast.

Lauljatele, mängijatele kui ka wõerastele osawõtjatele muretsetakse priikorterid.

Jääks ainult soowida, et hästi rohkesti lauljaid, mängijaid ja wõõraid külalisi Suhumi sõidaks Suhumi Eesti Üleüldisele Juubeli-laulupidule. Iseäranis on igale ringreisi ettewõtjale kohane Kaukasiasse laulupidule sõitu oma ringreisi eeskawasse mahutada, sest Kaukasia loodus ja Mustamere rand pakub palju waatamisewäärilist, iseäraliselt aga warakul suwel, maikuu lõpul, kus üleilma kuulus Lõuna-Kaukasia puuwili walmis saab. Suhum on üks kõige ilusamatest kohtadest terwel suurel ja laialisel Wenemaal.

Suhumi Eesti Üleüldise Juubeli-laulupidu toimekonna juhatus

August Jacke
Jakob Mihkelson
Peeter Litter

Suhumis, 28. märtsil 1914

Palutakse ka teisi ajalehti seda awaldada.

Postimees (nr. 101), 6. mai 1914, lk. 1

Sakala (nr. 54), 9. mai 1914, lk. 3 ja (nr. 56), 14. mai 1914, lk. 3

Sama sõnum ilmus 10. mail Peterburi Teatajas ja küllap teisteski lehtedes.

Suhumi laulupidu

Sellega teatame, et *meresõit* II. kl. 25 prots. ja III kl. 50 prots. *hinnaalandusega* on, raudteel aga hinnaalandust ei ole. Et aga hinnaalandust meresõiduks saada, seks peawad need, kes „Rossiskoje” seltsi (Россійск. Транспорт. и Страхов. общ.) laewadega sõita tahawad, endid rohkem ühendama, et siis piletid õpereisi (экскурсія) nime all nõuda kuni Suhumini. Kes aga „Russkoe” seltsi (Русское Общ. Пароход. и Торговли) laewadega sõita tahawad, neil peab sellekohane tõenduskirja (удостоверение) laulupidu toimekonna poolt olema ettenäitamiseks, et siis tarwilik arw piletid sellejärele nõuda. Tõenduskirjad on aga makswad järgmistes Mustamere „Russkoe” seltsi sadamates: Odessa, Eupatoria, Sewastopol, Jalta, Feodosia, Noworossisk, Tuapse, Sotshi, Adler, Gudaut, Poti ja Batum. Tõenduskirjad oleme igale üles andnud laulu- ja muusika koorijuhatajale saatnud. Et meil üksikud laulupidule sõitjad teadmata on, siis palume kõiki, kes hinnalandust soowiwad saada, ennast kohalikule laulu- ehk muusikakoori juhatajale üles anda ja nendega siis ühes sõita. Kui aga koorijuhataja ei ole, palume tõenduskirja otse meilt nõuda.

Kõige õigem ja kõige lühem mereteel on kodumaalt sõitjatel üle *Noworossiiski*. *Tallinnast*: Gatshina, Tosna, Moskwa, Rostow Doni ääres ja *Noworossiisk*. *Tartust* — *Pärnust* — *Wiljandist*: Walga, Riia, Dünaburi, Orelli, Rostow D. ä. ja *Noworossiisk* ehk üle Walga Pihkwa, Bologoe, Moskwa, Rostowi D. ä. ja *Noworossisk*. *Noworossiskist* tuleb laewaga kuni Suhumi sõita. Kes aga üle Krimmi sõita soowivad, peawad siis raudteega Sewastopoli ehk Feodosia sõitma ja seal laewale astuma.

Noworossiiskist lähewad iga päew 1 ehk 2 laewa Suhumi poole.

Toimekond.

Palutakse ka teisi lehti seda awaldada.

Postimees (nr. 100), 6. mai 1914, lk. 1
Päevaleht (nr. 103), 8. mai 1914, lk. 1

Eesti asunduste esimeste laulupidu puhul Kaukasias ja Krimmis.

S. Sommer.

Laulupidud on Eesti elus sündmused, mis laialisi rahwa ringkondi koguwad ja „omade” ning „wõõraste” tähelepanemist wõidawad.

Suurtel üleüldistel laulupidudel tulewad tuhanded laulma ja mängima — kümned tuhanded kuulama. Laul hulkade suust on tõesti jõud, mis tuimadegi hinges paremaid püüdeid ja kõrgemaid aateid äratav. Üksikud ja hulgad unustawad wägewalt kõlawa laulu ja mängu mõjul mõnekski silmapilguks igapäewase elu hallid mured, tunnewad endid nagu pühapäewa tujus ja waimustuse wangistuses wiibimas. Niisugused waimustawad silmapilgud on tähtsad rahwa elus — nad toowad waheldust ja wärskendust waimuelus — annawad uut hoogu igapäewases töös ja tegewuses.

Missuguse waimustusega ei räägi wanad inimesed esimesest Eesti laulupidust, mis Tartus meie rahwa 50-aastase wabastuse mälestuseks toime pandi, ehk kes ei mäleta, missugune ülendaw meeoleolu oli Narwas esimese Eesti asunduste laulupidu puhul, iseäranis koosolekute lõpul, kus igäühel oli nagu kahju lahkuda sellest õhkkonnast, mis waimustawad kõned ja asjalikud läbi-rääkimised tähtsate küsimuste üle olid sünnitanud.

Wiimastel aastatel on laulupidude ajal hakatud weel haridusepäiwi ja teisi tähtsaid koosolekuid pidama.

Niisugusel uuendatud kujul on laulupidud — ühes suurte koosolekutega — tõesti tähtsateks kulturapühadeks tõusnud.

Laulupidu mõte on ka *asundustes* läbi tunginud ja omale eluõiguse wõitnud.

Esimene kohalise tähtsusega laulupidu pandi asundustes *Struugis* 1910. a. toime. Järgmine laulupidu oli Samaras kohalikkude asunduste 50-aastase kestuse mälestuseks. Rahvast oli sinna kaugelt teistestki asundustest kokku tulnud, laulupidu läks hästi korda, waimustus oli suur ja meeleolu ülendaw.

Warsti kõlab waimustatult Eesti laul sadandete suust Krimmis ja Kaukasia metsiktoreda looduse rüppes. — 15. mail on Krimmis, 26. ja 27. mail Suhumis Kaukasia Eesti asunduste esimesed üleüldised laulupidud. See on igatahes tähtsaks sündmuseks Lõunamaa Eesti asunduste elus.

Esimest korda kutsutakse ühistele laulupidudele need tuhanded meie rahwa killukesed, kes Kaukasia ja Krimmi palawa päikese all laiale on pillatud. Esimest korda hulkadena aastakümnete tagant oma uuel kodumaal kokku kogudes, wägewat laulu ja mängu ning sütitawaid kõnesid kuuldes, endid rahwana tundes ja nagu ühe pere lastena leides, kelle hingas ka lahkuminate waadetega lahutawa wälimise wahe pääle waatamata palju ühist ja lahutamatat, on ülendaw silmapilk, mis äratust toob, ühendust loob ja ühiste kultura-paleuste poolt püüdmistes hulkasid ergutab ja wirgutab.

Asundustes pääle mõne erandi on seltskonna elu weel noor ja kohati päris tundmata, sellepärast on siis laulupidudel, mis tuhandeid koguwad ja seltskonna tegewusele äratawad, iseäralik tähtsus.

Suhumi laulupidu töötab kõigiti huwitaw saada. Pidutoimekond on programmi ajakohaselt kokku seadnud.

Pääle pidurongi, laulu ja mängu ei puudu ka kõned. Nagu kuulda, on kodumaalt pidu kõnemeheks J. Tõnisson ja üleüldiste laulukooride juhatajaks J. Simm kutsutud.

Ka asunduste päew pannakse laulupidu ajal toime, kus tähtsamad asunduste elusse ja oludesse puutuwad küsimused arutamise alla tulewad, mis asunikudele loodetawasti palju huwitust pakub. Laulupidu ajal annab meie parem lauljanna neiu Aino Tamm kaks kontserti. Lõpuks on pidusöök, kus weel enne lahkumist on wõimalik oma wahel mõtteid awaldada ja ära ütelda, mis kellelgi südame pääl on.

Krimmi laulupidu ettevalmistused on luba puudusel weidi hiljaks jäänud. Kuid nüüd on luba käes, pidu programm awaldatud ja lootuse järele läheb ka see laulupidu korda. Ei saa paljud lauljad kaugemalt ilmuda, siis tulewad ometi Krimmi oma koorid kokku ja peawad oma pidu ära, mille järele nad siis muidugi ühiselt Suhumi pidule sõidawad.

Pidutoimekonna poolt awaldatud aruanded lauljate ja mängijate üle lasewad arwata, et wististi kõik Krimmi ja Kaukasia asunduste laulu- ja mängu-koorid laulupidust osa wõtawad. Isegi kodumaalt tahawad mõned koorid pika ja kuluka reisi pääle waatamata Suhumi laulupidule sõita.

Jääb ainult soowida, et asunikud tõesti rohkel arwul esimesest Krimmi ja Kaukasia Eesti asunduste laulupidust osa wõtaks. Wenemaa sise- ja lõunamaa kubermangudes on kaunis palju eestlasi küll riigi, omawalitsuseasutuste ja era-teenistuses, ehk leiaksid nad wõimalust Eesti laulupidule sõita. Niisama

tarwilik ja soowitaw oleks, et ka kodumaalt rohkemal arwul, iseäranis seltskonnategelasi ja haritlasi laulupidule sõidaks ja asunduste päewal läbirääkimistest tegelikult osa wõtaks, see selgitaks kodumaa ja asunduste wahekorda ning kindlustaks sidemeid nende wahel.

Mingu siis laulupidu hästi korda. Tulgu sadanded laulma ja mängima, tuhanded kuulama. Wägewalt kõlaw laul ja mäng ning tulised pidukõned sütitagu piduliste südamed. Siis on Krimmi ja Suhumi laulupidud tõesti tähtsad pühad, mis asunikka äratawad ja wirgutawad oma rahwa kultura-paleuste poole.

Selles mõttes olgu terwitatud *Krimmi* ja *Suhumi* Eesti asunduste laulupidud!

Postimees (nr. 102), 7. mai 1914, lk. 1 Sakala (nr. 55), 12. mai 1914, lk. 3 Peterburi Teataja (nr. 54), 13. mai 1914, lk. 1
--

Suhumi laulupidu.

Teisel ja kolmandal suwiste-pühal, 26. ja 27. mail 1914.

Eeskawa:

Esimesel pidupäewal, 26. mail:

1. Laulu- ja muusikakooride peaproow hommikul kell 8.
2. Rongikäik läbi linna muusika saatel kell 11 e. l.
3. *Peakontsert* kell 2 l. kapellmeister J. Simmi juhatusel, Berlinist. Awamiskõne — A. Jake. 1) ühendatud segakoori laulud, 2) ühendatud meestek. laulud, 3) ühend. muusika, 4) kõne „Asunikud ja kodu”, Toimetaja Anton Jürgenstein Tartust, 5) ühendatud. segak. laulud.
4. Teatri-õhtu — kell ½6 õhtu. Kantakse ette O. Lutsu „Paunwere”, lustmäng 3 waatuses.
5. Aino Tamme kontsert — kell 9 õhtu.

Teisel pidupäewal, 27. mail:

1. Laulu- ja muusikakooride peaproow kell 9 hom.
2. Koosolek „Asunduste päew” 1) Awamine, 2) Suhumi asunduste ajalugu — kooliõp. A. Ruber, 3) kõne: „Asunduste lähemad ülesanded” — Samuel Sommer, 4) Läbirääkimised asundustesse puutuwate küsimuste üle.
3. *Peakontsert* kell 3 p. l. — kapellmeister J. Simmi juhatusel. 1) Ühendatud segakoori laulud, 2) ühend. meestek. laulud, 3) ühend. muusika, 4) kõne „Mis ühendab meid kodu ja kaugel” — Samuel Sommer, 5) ühend. segakoori laulud.

4. Aino Tamme kontsert kell 8 õhtu.
5. Lõpuks pidusöök.

Suhumi Eesti Üleüldise juubeli laulupidu toimekonna juhatus:

August Jake,
Jakob Mihkelson,
Peeter Litter.

Palutakse teisi lehti lahkeste awaldada.

Peterburi Teataja (nr. 53), 10. mai 1914, lk. 1

Lõunaasunduste laulupidud.

Sel ajal, kui need read kaugematesse Eesti asundustesse jõuawad, on meie Krimmi ja Kaukasuse asunikudel „suured päewad” kätte jõudnud: 15. skp., s. o. tulewal neljapäewal on Krimmi laulupidu ja poolteise nädalise waheaja peale teine laulupidu Suhumis. Esimest korda tulewad kangemate lõunaasunduste eestlased kokku, et wägewa lauluga rindu paisutada, mõtteid ja muresid igapäistest eluhallustest wabastada ja wastastikus mõtete wahetamises asunduste kulturapolitilisi ülesandeid selgitada. Need päewad peawad asunduste elule uut jõudu ja hoogu andma.

Laulupidud on meie rahwa kogujõu kaswatamises üleüldse suurt osa etendanud, suuremat, kui wast ühelgi naabrirahwastest. Nii otsisid omale esimestel laulupidudel meeüendust ja eluwaimustust eilased orjad; ja kudas wõiks Eesti rahwa seltskondlise arenemise ajaloost „rahwaste ärkamise” ajajärku wälja kustutada, kui rahwa laul samuti suures lugupidamises oli.

Nüüd elawad oma „ärkamise ajajärku” Eesti asundused läbi.

Aastakümned on ära kulunud, enne kui kitsaste majandusliste olude sunnill üle Baltimaa piiride paisatud asunik uue kodu kindlustamisega juba nii kaugemale on jõudnud, et leiwamured kõike jõudu enam ära ei riisu. Wanemates asundustes on juba majandusliselt nii kaugemale saadud, et nüüd ka kõrgemate kulturawäärtuste loomisele aega üle jääb.

Ja nüüd muutub asunduste elu iga päewaga elawamaks. Tekib uusi ettewõtteid ja ühisusi, otsitakse teesid, kudas uusi olusid, iseäranis semstwote tegevust asunikude oma otstarbete kohaselt ära saaks tarwitada. Asunikude omawaheline ühinemine kaswab ja omandab ikka laialdasemaid piirisid.

Kõige selgemat awaldust saawad ühinemise püüded laulupidudel. Nii sündis see Narwa laulupidul, kus põhjapoolsed asundused omawahelisi waimlisi sidemeid, töid ja pealegi weel kodumaaga sõprust kindlustasid. Sedasama peab nüüd ka lõunaasundustega sündima, kes oma ärksamate liikmete kaudu neil

päiwil omawahelisest ühinemisest tunnistust peawad andma. Igatahes, need kulturawäärtused, mis kord Balti piiridest kaasa on toodud, ei pea lõunamaa steppides ega mägedes, ei ka põhja metsades ja Siberi taigades kaduma. Need wäärtused peawad inimesesoo kulturalise edenemise nimel uutes oludes uusi kasusid kandma.

Ühised kulturahuwid on see, mis laialepillatuid lõunaasunduste eestlasi nagu magneet trase terakesi ühte peab koguma. Sündigu, et ka kaugemate lõunaasunduste ühinemise mõte kättejõudwatel päewadel uut elustust leiaks!

Kuid mitte ainult waimustuse loomist ei taheta laulupidudega kätte saada, waid asunduste waimlise ühinemise mõte peab ärapeetawatel rahwakoosolekutel ehk n. nim. „asunduste päewadel” oma peasisu ja suuna saama. Arusaadawa huwitusega kuulawad kõik asunduste tegelased, kellel mitte wõimalik pole olnud „suurtest päewadest” osa wõtta, eemalt nende „päewade” [...] pealt. Huwitaw oleks iseäranis lõunaasunduste oma tegelaste suust asunduste kulturpolitilist ülesannete asjus mõtteid kuulda. Sellepärast soowime „asunikkude päewadele” kõige paremat kordaminekut.

Toogu need päewad asunikkude keskele, kes wast pikkadest asumiseaastatest tuimaks tehtud, rõhuatest elumuredest allasurutud ja kulturapüüetele külmaks jäänud, uut waimustust, jõudu ja tuld, mis neid edasi wiib wõitlusel oma iseolemise eest wõera rahwa keskel, nende majanduslist ja waimlist järge tõsta aitab ja neid tärkawale Eesti rahwuslisele kulturalale wastu kannab!

Postimees (nr. 108), 14. mai 1914, lk. 1

Eesti asunduste juubeli-laulupiduks.

Kui tänane leht Kaukasiasse jõuab, on sääl Eesti asunduste juubeli-laulupidu algamas.

Kõik teawad, kuidas meie ikka selle wastu oleme seisnud, et meil wäljarändamine kodumaad mitte rahwast tühjaks ei teeks ja kodu pinda wõõraste kätte minna ei laseks. Meil peab üleüldiseks *hüüdsõnaks* olema, et meie oma *rahwuslist kodu* Balti rannamaal mitte käest ei tohi anda! Kõigi raskuste kiuste tahame kodu pinnal oma rahwuslise kultura sihis edasi töötada. Wäljarändamist seks soowitada, et inimesed teisal hõlpsamalt ära saaksid elada, ei tohi meie nüüdsel ajal mitte, kus wõõraste pääletungimine Baltimaile wõimsalt hoogu on wõtmas. Enne kui pärast tuleb seda *rahwusliseks kohuseks* tunnistada, kõike jõudu ja oskamist kodu pinnal kõrgema kulturaelu loomiseks tööle seada.

Kuid sellest meie seisukohast ei tohi keegi mingit waenulikkust meie *asunduste* ja *asunikkude* wastu wäljaspool kodumaa piirisid otsima tulla.

Just selle wastu peame meie Eesti rahwuslise mõtte pärast tarwilikuks, et Eesti kodu ja asunduste wahel südamlilik *sõprus ja ühistunne* walitseks.

Kui keegi elu surwel sunnitud on olnud kodu pinda maha jätma, siis ei taha meie seda tagantjärele hurjutada ega hukka mõista, mis teda waenumeeles kodu elust külmenema ja wõõrduma paneks. Waid meie tahaksime õiglasest hääsoowlikkuses kaasa aidata, et igauks, kes kodu maha jätab, wõõrsile *põlewa kodu-armastuse ja kodu-ihkamise* kaasa wõtaks, mis teda seesmiselt oma rahwa ja maaga lahutamata ühendaks, ehk küll tuhanded ja kümned tuhanded kilomeetrid mõlemaid lahutawad. Kodu rõõm ja walu peab wõõrsilolijate südameid alaliselt helisemas hoidma, et nemad *oma rahwa ja maa elu* hingeliselt ühes elaksid.

Küll siis ka meie *asundused ja asunikud* oskawad teed leida, kuidas oma *rahwa ja rahwuslise kodu* tulewiku kindlustamiseks kaasa aidata.

Waadake, kuidas teiste rahwaste asundused oma *rahwa kodu* kindlustamiseks ühes töötawad! Olgu *iirlaste* põlewast isamaa-armastusest kõnelemata, kes isegi Uue Ilma elupöörises rahwaste sulatuse-ahju ära ei kao. Isegi Austria-Ungari Slaawi rahwakesed wõiwad uhkustada, kuidas asunikud „mere tagant” iga aasta kogutud miljonid koju saadawad, et sellega kodu pinda wõõrastelt wälja lunastada ja oma rahwa kulturapüüdeid elustada. Ja Uue-Greeka asundustes walitseb Egea saartel, kui ka Wäike-Aasia rannamail niisamasugune Greeka rahwusline waimustus kui Muiste-Greeka asumail, kust Greeka kultura oma wõidukäigul rahwaste keskele teed edasi murdis.

Kui Eesti asundustes kodumaa külje all, kui ka wiljakal Krimmi pinnal, ehk kaugel Kaukasia mägilmail, wõi aga Wolga ääres ja laialises Siberis põlewa armastuse tuli oma *rahwa ja kodumaa* wastu kustumata edasi leegitseb, küll siis sellest helgist soojendawaid ja sütitawaid kiiri ka Eesti kodu elusse ulatab, kus nad julgust elamiseks ja himu töötegemiseks aitawad elustada.

Ühtlasi omandab aga siis ka Eesti *asunduste* elu sisemist jõudu ja kaugemale ulatawaid paleusi, kui nemad oma eluga Eesti kodu lootustest ja püüetest osa wõtmas on.

Nõnda olgu siis Eesti asunduste juubeli-laulupiduks, mis helide abil meie asunikude kurbtustest ja rõõmudest peab jutustama, kõik wennad ja õed wäljaspool kodumaa piiri selles südamlikus ühistundes terwitatud, et meid kõiki *kodus ja wäljas* ometi *ühine armastus, ühine lootus ja ühine usk* tulewikusse elustamas ja kokku hoidmas on.

Suhumi- laulupidu

Teisel ja kolmandal Suwistepühäl 26. ja 27. mail 1914. aast.

Eeskawa :

I. pidupäewal 26. mail:

1. Laulu- ja muusikakooride pääproow kell 8 hom.
2. Rongikäik muusika saatel läbi linna kell 11 e. l.
3. **Pääkontsert** kell 2 l. a. kapellmeister J. Simmi juhatusel Berlinist. Awamise kõne — A. Jacko. 1. Ühendatud segakoori laulud. 2. Ühend. meestekoori laulud. 3. Ühend. muusika. 4. Kõne „Asunikud ja kodu“, toimetaja Anton Jürgenstein Tartust. 5. Ühend. segakoori laulud.
4. **Teatri-õhtu** — kell 1/26 õhtu. Kantakse ette O. Lutsu „Pauwere“, lustmäng 3 waatuses.
5. Aino Tamme kontsert — kell 9 õhtu.

II. pidupäew 27. mail:

1. Laulu- ja muusikakooride pääproow kell 9 hom.
2. Koosolek — „Asunduste päew“. 1) Awamine, 2) Suhumi asunduste ajalugu — kooliõp. A. Ruber, 3) Kõne: „Asunduste lähemad ülesanded“ — Samuel Sommer, 4) Läbi-rääkimised asundustesse puutuwate küsimuste üle.
3. **Pääkontsert** kell 3 p. l. — kapellmeister J. Simmi juhatusel. 1) Ühendatud segakooride laulud, 2) ühendatud meestekooride laulud, 3) ühend. muusika, 4) kõne „Mis ühendab meid kodu ja kaugel“ — Samuel Sommer, 5) ühend. segakoori laulud.
4. **Aino Tamme kontsert** kell 8 õhtu.
5. Lõpuks pidusöök.

Suhumi Eesti Üleüldise juubeli laulupidu
toimekonna lubatus.

Sakala (nr. 56), 14. mai 1914, lk. 3

Krimmi ja Kaukaasia asunduste juubelipidudele läheb meie toimetuse poolt *Karl Kider*, endine asunduste kooliõpetaja, kes meile säält kirjeldusi hakkab saatma.

Peterburi Teataja (nr. 55), 14. mai 1914, lk. 5

[*Selles numbris ilmus (lk. 5) ka kirjutis „Krimmi ja Kaukasuse asunduse laulupidude puhul”, mida kahjuks ei õnnestunud digiteerida.*]

Krimmi ja Kaukasuse laulupidudest võtab meie lehe asemikuna osa hra K. Kider, kes ka läinud nädali lõpul kohapeale välja sõitis.

Pet. E. Hariduseseltsi Asunduste Osakonda esitab mõlematel pidudel hra A. Wares. Hra W. ülesandeks on muu eas kohapealsete asunduse tegelastega Kaukasuse ja Krimmi asunduste uurimise asjus läbirääkida. Nimelt läheb hra C. Reinmann peale laulupidu Asunduste Osakonna toetusel Mustamere kallaste asundusi uurima.

Postimees (nr. 109), 16. mai 1914, lk. 2

Kas pääseb kodumaalt weel Suhumi laulupidule?

Seda küsimust on wiimastel päewadel õige tihti kuulda? Nähtawasti on mitmelgi himu Kaukasiat, seda imede ja endist kangelaste maad asunikude laulupidu puhul waatama minna, paljud kardawad aga, kas pääsewad weel õigeks ajaks sinna. Neile kahtlejatele wastame: *pääseb küll!*

Sõit Tartust, ehk lähematest kohtadest Pihkwa-Bologoje*) kaudu Moskwasse kestab 2 päewa, Moskwest — Rostowi 2 päewa, Rostowist — Noworossiiski 1 päew, Noworossiiskist — Suhumi laewaga 1 päew, kokku 6 päewa. See on, kui Tartust esmaspäewa öösel wastu teispäewa ehk õigemine teisip. 20. mail kell 1 hommikul välja sõita, siis jõutakse esimese püha hommikul Suhumi. Sääil saab weel Moskwa mõne tunni waadata. Moskwas peab aga ainult Moskwa-Kislowodski rongi pääle istuma, ehk jälle Moskwa-Rostowi pääle, igatahes aga mitte postirongi pääle, mis igas jaamas kaua aega peatab. Tal-

* Pihkwa-Peterburi kaudu on sõit weel kiirem, kuigi natuke kallim.

linnast Tosno-Moskwa kaudu läheb niisama palju aega. Kellel wõimalik on juba pühapäewa öösel wälja sõita, seda parem!

Kui küsitakse, *kas maksab sõita?* Siis wastame: *maksab küll!* Tõsi on ju, et laulupidusid kodumaal palju paremaid ja suuremaid peetakse, kui asundustes, aga kes ei tahaks kuulda, kuidas Eesti laul loorberide kodumaal palmide ja eukalyptuste all lageda taewa all kõlab, keda ei huwitaks asunikkude eluolu, kes ei tahaks asunikka näha, kes tuhandate werstade tagant ühisele pidule kokku tulewad, kuna kodumaal 100 wersta juba kaugus on, millest üle ei saa! Sinna juurde weel Kaukasia imeilus loodus. Tasase maa elanik, kes paar päewa läbi steppide sõites oma loomu poolest weel tusesemaks on muutunud, on otse üllatatud, kui esimest korda lume mägesid näeb. Ja sarnaseid iluaedu nagu Sotshis, Suhumis, Gagris ja Batumis, ei näe ta mujal.

Kui nüüd tagasi tulles reis weel Batumi-Tiflisi, Gruusia sõjateed mööda Pjatigorski-Kislowodski kaudu, eht Krimmi kaudu koju poole wõtta, siis näeb mõndagi, mis nii pea meelest ei kao.

Suhumist tagasisõiduks wõiks kahte teed tarwitada. Esiteks Krimmi kaudu. Siis soowitaks ma aga enne Suhumist laewaga Batumini sõita, Batumi ümborus oma tee istandustega ära waadata ja Poti laudu Suhumi tagast. Suhumist Uue-Athose kloostri, Gagri ja Sotshi kaudu Krimmi lõuna randa, kust Sewastopolist raudteega tagasi, ehk jälle Odessast — Kiiewi laudu. Sewastopoli kaudu sõites, astuks ma weel Kontshi-Shawwa ja Karaktshora küladesse sisse, et waadata, kuidas Eesti asunikud Krimmis elawad. Tee pääl peataks weel Harkowis ja Moskwas. Sõit tuuriks kuu aega, ühes sellega wõiks Suhumis ja Suhumi asundustes 8—10 päewa paigal olla.

Teine tee on *Tiflisi* kaudu üle Gruusia sõjatee tagasi. Siinjuures peaks reisijad enne Suhumist lahkumist Uue-Athose kloostri ja Gagri ära waatama, ja siis Saturni ja Abastumani kaudu Tiflisi. Siis sõja Gruusia teeb Wladikawkasi, säält Kislowodski, Pjatigorski, Essentuki ja raudtee kaudu tagasi. Sõit ühes Suhumis wiibimisega läheb kuni 5 nädalat. Kellel wõimalik on weel ühte nädalat otsa panna, sõitku Tichoretskajast Tsaritsõni ja säält *Wolgat* mööda üles.

Kui palju maksab sarnane lõbusõit?

Selle järele kuidas keegi wälja annab ja elama on harjunud. Jalta kauda tagasi sõites läheb vähemalt 100—150 r., Tiflisi laudu 150—200 r. ära. Kes rohkem maksta tahab, saab igast summast tee pääl lahti. Eespool nimetatud rahaga wõib ilusasti läbi saada, ilma et ülearu kokku hoida, ehk pillata tarwitseks. Meil on paljudgi, kes suwel kuu aega puhkeaga saawad. Pangu ühe kuu palgast, mis nad siin nii kui nii ära kulutaksid, weel teise kuu palk juurde ja teekond Suhumi ongi tehtud. Tagasi tulles oleks tal kaua aega reisimälestustest kõnelda.

M[ihkel] J[ohannes] W[unk].

Laulupidud asundustes.

On üleüldiselt wiisiks saanud laulupidusid mõnesuguste „juubelitega” ühendada, wiimastega laulupidu pidamist nagu „wabandada”, wõi põhjendada püüdes. Nii, näituseks nimetawad suhumlased oma laulupidu kolmekümne, krimmlased enda oma wiiekümneaasta asumise juubeli laulupeoks. Ega ga kõik asunikud ei Kaukasias ega Krimmis mitte ühe korraga ei ole asunud, waid ühed warem teised hiljem, siis ei ole need laulupidud paljudele mitte juubeliteks. Sellest siis kah mõnede asunikkude leigus ja ükskõiksus asja wastu. Kui laulupidudel, on neil aga ikkagi oma suur üleüldine tähtsus meie asunduste kulturpolitilise edenemise käigus. Kodumaa laulupidud on tema arenemisekäigus suurt osa mänginud, palju suurem tähtsus on nendel asundustes. Kui kodumaal oma rahwusest loobumine maad wõtab, kümme korda enam tuleb seda asundustes ette: kui kodumaal waliku ja seltskondliku elu edustamiseks waimustust peab looma, siis palju enam tundub selle järele asundustes tarwidust. Asunik, kes mõnekümne aasta eest Balti-Egiptuse pidi maha jätma ja wõerstilt „töötatud” maad otsima, ei leidnud „töötatud” maal mitte kohe piima ja mett eest. Maad omandada wõisid asunikud mitmel pool. Tema kallal on tarwis aga palju waewa näha ja higipisaraid walada, enne kui „töötatud maa” tarwilise wäärtuse omandas. Ja asunik tegi seda, tegi eestlasele omase wisadusega. Kuid kultur-politiliste ja seltskondlisesse elusse puutuwate küsimustega suuremat tegemist teha polnud tal aega ega wõimalust. Kuid waba töö oma põllulapi peal, ilma kubja kepi turjal tantsimata, kandis wilja. Kõhuküsimus ei tee asunikule enam muret: ta waatab tulewikule julgema pilguga wastu.

Esimeste asunikkude järeltulew sugu tunneb asumise wiletsusi kui ka Balti parunite kubijaid ja keppisid ainult kaudsete juttude järgi. Asunikud on majandusliselt iseseiswaks, wabaks rahwaklassiks wäljaarenenud, on n. n. wälise Eesti loonud. Kui asunikud majandusliselt wõrdlemisi jõudsalt edenenud on, ei lähe waimline edenemine nende juures mitte nii libedalt. Selle juures on muidugi „olud” süüdi. Wõera rahwa keskel, kaugel kodumaast, kus rahwuslik waimustus mõnegi hea asja ettewõtmist ja läbiwiimist edustab, ilma tarwiliste juhtideta . . . Ei ole ime, et mõnigi asunik enam ennast heameelega eestlaseks ei taha tunnistada. Ainult wiimastel aegadel on meie E. asunikud hakkanud kultur-politiliste ja seltskondlise elu küsimustega tegemist tegema. „Ärkamise aeg” on nüüd asunikkude juurde jõudnud. Pea hakkab kartus kaduma, et asunikud meie Eesti rahwale kaduma wõiksid minna. Aeg tuleb, kus asuniki enam ei häbene awalikult tunnistada, et ta eestlane on. Suurt osa kõiges selles mängiwad küll laulupidud. Juba meeoleu järele otsustades, mis enne laulupidu kohalistes asundustes walitses, wõib loota, et laulupidudel soowitawad tagajärjed saawad olema. Pidi nägema, kui suure südiduse ja waimustusega asunikud, niihästi noored, kui wanad, iseäranis pidule lähedastes asundustes, laulupidu wastu walmistasid: kudas nad öö appi wütsid, kui päewast ei jatkunud. Üksmeelselt ohwerdati hea asja heaks tööjõudu,

energiat ja kapitali. Oma naabrite muulaste silmas tõstavad laulupidud eestlasi mitme kraadi võrra, seda võib juba selle järgi otsustada, kui suure põnevusega nad eestlaste ülemaalist „prasdnikut” ootasid. Kui palju meie asunduste laulupidud, kunsti seisukohalt hinnates, pakkuda suudavad, — on küsimine: meie asunikkude waimlise arenemise käigus on nendel aga suur tähtsus. Nad aitavad meie asunduste koondamiseks palju kaasa, loowad sidemeid üksikute asunduste wahel, äratawad üleüldiseid aatelisi huwisid, sünnitawad waimustust tarwiliste tulewa ettewõtete heaks, elustawad eestlaste rahwuslist tunnet, tõstawad estlasi oma muulastest naabrite silmas jne. jne. Jääb ainult soowiad, et laulupidud tõukejõuks kujuneksid, mis meie „wälise Eesti” kulturaeluks tugewalt kaasa aitaksid.

Agogi.

Postimees (nr. 118), 29. mai 1914, lk. 3

Eesti asunduste juubelilaulupidu Suhumis, 26.—27. maini 1914

(Eratelegramm.)

Suhumi laulupidu hästi lõppenud. Lauldi ja mängiti ilusasti. Waimustus.

[Anton] Jürgenstein

Sakala (nr. 61), 30. mai 1914, lk. 2

Kaukasia laulupidult.

(Meie era-telegramm)

Suhumis, 26. mail. Pidul algas rongikäiguga, kus maaülemale tänu awaldati ja keisrile telegrammi saatmist paluti. Segakooride kontsert Juh. Simmi juhatusel läks suurepäraliselt, sinfonia kontsert — hästi. Meeleolu on häa. Õhtul kell 6, kui palawus alanenud, oli näitemäng, kell 9 Aino Tamme kontsert.

Pidul lõppes kell 3 öösel pidusöögiga, kus ajakirjanduse esitajaid, pidutegelasi jne. elada lasti. Tuju tõusis kõrgmale tipule. Komponist Lätele saadeti terwitus-telegramm.

Pidul toimepanemine on 300 rbl. kahju toonud, mis asunikud katsid. Täna sõidawad piduwõõrad edasi asundustesse.

Postimees (nr. 122), 3. juuni 1914, lk. 1

Kaukaasia asunduste laulupidu Suhumis.

Olen juba endises kirjas Eestist laulupidule, lauljate kogunemisest, pidueel-
sest elewusest jne. kõnelenud. Nüüd siis pidust enesest.

Pidu ruumide asjas olid suhumlased õnnelikud. Neid ei olnud neil tarwis ehi-
tada, sest Suhumi linnal on tema suuruse kohta haruldane suur ja ilus saal
olemas. See on Grand-Hotelli omaniku rikka prantslase Aloisi ehitatud teatri
saal, mis oma kolmekordsete kooridega umbes 1000 inimest mahutab. Saalil
on tore näitelawa, elektri walgustus ja suur ilus jalutusruum, milles mõnus oli
pidusööki toime panna. 250 rubla eest oli pidutoimekond selle saali kaheks
päewaks ära üürinud ja siin oli rahwa arwu poolest wäikesel asunduste lau-
lupidul ruumi küllalt. Saali akustika oli ka häa.

Teisel suwiste pühal enne lõunat algas pidu rongikäiguga läbi linna, lauljad ja
mängijaid ühes paljude pidust osawõtjatega korraldasid ennast rongi pidu-
saali ees uulitsal. Lauljaid oli niisama palju kui Krimmis, 115 lauljat kuuest
koorist, nelja lipuga. Rongi ees sammus Punase Lageda¹ pasunakoor Porilaste
marssi mängides. Mitmed kodumaalased aga ei saanud harjumata palawuse
pärast kõige paremal tahtmisel rongis kaasa käia. Rong liikus linna pääuulit-
said mööda Suhumi ringkonna maaülema korteri ette. Maaülem täidab Suhu-
mi ringkonnas iseseiswa kubernerihohuseid. Kui kooliõp. Raudsepp lühike-
ses kõnes ringkonna ülemat kui kõigekõrgema wõimu kohalikku esitajat oli
terwitanud, lauldi riigilaulu. Ringkonna ülem tänas Suhumi eestlasi tähelepa-
nemise eest ja kiitis nende usinat ja wisa kulturatööd Kaukasias, mis kõigile
Kaukaasia rahwastele eeskujuks olla. Ta soowis Eesti asundustele ka edaspidi
hääd elu ja õitsemist. Lauljate ettepanekul saadeti ringkonna ülema poolt
Kaukaasia walitseja kaudu kõige kõrgemale poole truualamine telegramm.

Siit läks rong linnast ringi jälle kontserdi saali, kus juba õhtu algatud laulu ja
mängu proowi jätkati.

Juhan Simmil oli tükk rasket tööd esimest korda kokkuastuwaid laulu- ja
mängukoorisid kokku sulatada. Mees wehkis särgi wäel ja higist nõretades.
Tööd kergitas lauljate ja mängijate ärksus, kes lühikese ajaga noore dirigen-
diga häädeks sõpradeks said ja waimustusega tema taktikepi järele püüdsid
käia. Sedasama peab ka 30 liikmelisest orkestrist ütlema, kus keel- ja puhk-
pillid ootamata hästi kokku mängisid.

Kell 2 algas kontsert. Saal oli rahwast täis, pääle eestlaste wenelasi, sakslasi
ja Kaukaasia pärisrahwaid. Teiste seas oli kontserdil ka Suhumi ringkonna

¹ Tegelikult Sulevi pasunakoor. *Postimees* õiendas selle vea 3. juuli 1914. aasta
numbris, kus on öeldud: „Suhumi pidukirjeldustes „Postimehes” on mõned eksitu-
sed juhtunud, mida siin õiendame. Nimelt oli see Sulewi asunduse pasunakoor, kes
mängis, ja mitte Punaselageda oma, nagu kirjelduses oli öeldud. [...]”. A. A.

ülem Wentsel abikaasaga, linnapää würst Sherwashidze ja teised kohalikud sõjawäe ja kodanlise wõimu esitajad. Enne laulu pööras ennast pidu toimekonna esimees A. Jacke lühikeses pidukõnes koosolejate poole pidu tähtsust Kaukasia Eesti asunduste 30-aastase juubeli puhul meelde tuletades. Lauldi riigilaulu, mida koosolejad püsti seistes kuulasid ja kaasa laulsid.

Kontsert algas K. A. Hermanni „Teretusega”, millele M. Lüdigi „Laewnik” ja „Teele nüüd” järgnesid; M. Lüdigi laulu korrati waimustatud kiiduawalduste all. Segakoor laulis haruldaselt hästi. Naesterahwaste hääled olid hõbeselged ja puhtad.

Kolm meestekoori laulu, mis järgnesid, lauldi laitmata ära, aga ei jõudnud oma mõju poolest segakoori ligidale, sest et hääd tenorid puudusid.

Nüüd tuli orkestrimäng, mis nagu juba öeldud õige kenasti korda läks ja kiitusega wastu wõeti. Haruldaseks üllatuseks olid 4 wiuli mängijat neidu, kui ma ei eksi, Salme asundusest.²

Muusika järele kõneles S. Sommer waimustatud sõnul asunikkude ja kodumaa wahekorra. Ta tuletas lühikeses tagasiwaates meelde, mis meie rahwast wälja rändama sundis ja sunnib; nimelt kodumaa halb ja wananenud põllumajandusline korraldus. Ta tuletas siis esimeste asunikkude rasket tööd ja waewa meelde, millest ainult see wisadus üle sai, mis Eesti iseloomult kodumaalt kaasa toodi. See Eesti iseloomu pääl põhjenuw töö armastus ja wisadus on ka edaspidine asunikkude hää käekäigu kindlustus, sellepärast tuleb sellest Eesti rahwuslisest iseloomust suure armastustega ja südidusega kinni pidada. Seks tuleb kodumaaga ühendusesse jäädes jõudsalt hariduses edasi püüda, ühistegewusest tuge otsida ja ennast kõigest ümbritsewast wõõrast mõjust waba hoid. Iga unustatud omakeelne sõna ja komme ja wastu wõetud wõõras tema asemel tähendab asunikkudele suurt kaotust ja saab tema tulewikule needmiseks. Sest ainult selles waimlises õhkkonnas, mis üks rahwas oma ümber loob, jääb meil tulewik wääramata. Meie näeme „kodu kaswama kaugel asundustes ja kaunil kodumaal Lääne mere kaldal.”

Kõnelejale sai elaw ja kauakestew kiiduawaldus osaks.

Jälle järgnesid kolm segakoori laulu, mis tõusnud piduwaimustust ikka kõrgemale wiisid. Iseäranis hooga läbi lõi A. Läte „Prii on jälle meie rahwas, mida kolm korda nõuti ja lauldi. Ka Miina Hermanni „Tule koju” korrati tungiwal soowil, niisama „Üles, üles, hellad wennad.”

Nüüd oli esimene pääkontsert programmist lauldud. Mürisewate kiiduawalduste all pööris juhataja kuulajate poole, kepp liikus uuesti, inimesed tõusid püsti ja lauljate ja kuulajate hääli ühendas wägewalt „Mu isamaa mu õnn ja rõõm!”

² Tegelikult olid need neid Estonia asundusest. Postimees avaldas 3. juuli 1914. aasta numbris täpsustuse, kus on öeldud: „Suhumi pidukirjeldustes „Postimehes” on mõned eksitused juhtunud, mida siin õiendame. [...] Ja wiulimängijad neid orkestris olid „Estonia” asundusest ja ei mitte Salmest.”. A. A.

Ikka uuesti ja uuesti korrati seda laulu, mille helid ühendawaks sidemeks on saanud kõigi nende wahel, kelle suus Eesti keel kõlab.

„Su üle Jumal walwaku,
Mu kallis isamaa!”

Pikalt läksid inimesed laiali. Elawalt wahetati mõtteid. Ma küsisin kohaliku linnakooli inspektorilt, kes terve perega oli ilmunud, mis ta Eesti laulust arwab.

„Замѣчательно хорошо! Не ожидали!” (Tähelepanemisewäärt hää. Ei oodanud sarnast asja!)

A[nton] J[ürgenstein]

Postimees (nr. 123), 4. juuni 1914, lk. 1

II.

Esimese pidupäewa õhtu kell ½ 6 kanti O. Lutsu näidend „Paunwere” suhumlaste poolt ette. Ettekanne oli, nagu asjaarmastajate juures kunagi, keskmist wõitu. Kokkumäng suurema hulga inimestega oli üsna kena, aga üksikute osade juures oli wähe iseloomulikku. Nii näit. oli naljakas rätsepp Freibergi osa õige kohmetu, niisama ka Rähn, nii et see juba tükilt hulga wärskust ära wõttis. Aga kuidas öeldud: nõudmised asjaarmastajate wastu ei tohi nii kaugel minna ja tubli kokkumäng lasi O. Lutsu түседат humori ikkagi mõjule tulla, sest ka Kaukasia asundustes on oma hää osa paunwerelust ja paunwerelasi, kes näidendi ka säääl õige arusaadawaks teeb.

Õhtul oli Aino Tamme kontsert, millest pääle eestlaste ka kohaliku Wene, Saksa ja muulaste seltskonna asemikud osa wõtsid. Et päewakord juba inimesi kangesti oli wäsitanud, wõib olla harinemata palawus ka laulja hääle pääle mõjus, siis ei olnud laulus seekord seda süttiwust, mis Aino Tamme lauludes wahel kodumaal tundub. Wististi oli aga ka kontserdi eeskawa kokkusead ja wõõras kaasmängija süüdi, et laulja seda mõju awaldada ei suutnud, mis oodati. Teisel kontserdi õhtul olid eeskawas Eesti laulud, mis juba paremini kõlasid.

Teisel pidupäewal oli hommikuks rahwakoosolek „asunduste päewa” nime all määratud. Et aga neis samas ruumides laulu- ja mänguproowid pikale läksid, siis jäi asunduste päewa awamine hiljaks ja läbirääkimiste aeg kasinaks.

Koosolek sai alles kell 11 paigus hakkama, kuna kella kaheks juba jälle pääkontsert tuli.

Koosoleku juhatajaks waliti A. Jürgenstein.

Juhataja andis esimese sõna Suhumi tegelasele hra Kaaresele, kes asunduste ajaloo üle kõneles. Kõneleja näitas nende raskuste pääle, mis esimestel asunikudel, kes 30 aasta eest Suhumi harimata maadele asusid, ära wõita oli.

Asunikud jäiwad haigeks, ei tundnud maa olusid ega säälsete taimede harimise wiisi. Paljud läksid tagasi, paljud surid.

Aga osa, kes järele jäi, wõitis oma wisadusega kõik takistused. Saadi warsti aru, et kodumaa wiljadega siin palju pääle hakata ei ole. Õpiti kukurusi kaswatama, pärast mindi aegamööda aiawiljade kaswatamisele üle, ehitati majad, hakati koolide eest hoolt kandma ja jõuti wiimati hääle järjele, kõneleja arwates nii hästi „majandusliselt kui waimliselt kodumaast kaugele ette”!

Kõneleja heidab pilgu tulewikku. Ta soowib, et suhumlased ikka hariduses edasi püüaksid ja kodumaaga kokku jääksid. Nad peaksid walitsust paluma, et Suhumi põllumeeste seltsi katsejaam, kes walitsuse käest suured summad saab, asunikkudele appi astuks ja katsete abil nende majanduslist olu eden-daks. Oleks soowida, et Suhumi linna Eesti arst asuks, kellel siin tõuswas terwishoiu kohas palju tööd oleks, niisama oleks siin Eesti õigusteadlast tarwis.

Mis eestlaste iseolemisesse puutub, siis ei ole siin ümberrahwustumist karta. Kaukasia elawad nii mitmed rahwad, siin on nii mitmesuguseid mõjusid ja wastumõjusid, et need üksteist paraliseeriwad. Päälegi on eestlased majandusliselt ja waimliselt oma ümbrusest üle. Asjata olla „Postimees” Lukatsi õiget rändamise politikat „wanderselli” politikaks nimetanud.

Teise kõne pidas S. Sommer sellest, mis asunikka ja kodumaad ühendab. Kõneleja näitas, et see ekslik on, kui eestkõneleja arwab, et asunikud waimliselt kodumaast ette jõudnud. Nende waimline edenemine on ainult selle läbi wõimalikuks saanud, et nad kodumaaga ühendusesse on jäänud. Iga raamat ja ajaleht, mis kodumaalt siia tuli, tõi äratust ja ergutust. Nii peab see ka edaspidi jääma. Kõneleja näitab, kuidas ühenduse läbi mõlemad pooled, kodumaa ja asundused wõidawad. Ta soowitab, et ka isiklik läbikäimine asunduste ja kodumaa wahel kaswaks, et asunikud oma noortsugu kodumaa õppeasutustesse ja mitmesugustele kursustele saadaksid, kodumaa sündmustest osa wõtaksid.

Ka oma rahaasutused peaks kodumaa asunikkudele kättesaadawateks tegema ja asunikud oma waba summasid nendesse juhtima.

Juhataja tähendab kõnede lõpul, et meie läbirääkimiste aeg kasinaks on jäänud. Ta teeb ettepaneku waheaega tehta ja koosolekut pääle kontserdi edasi pidada. Et aga juba nüüd selle üle järele mõtelda, kuidas läbirääkimisi koon-dada, siis peame aegsasti tähendama, et meie eraküsimusi, mis suhumlastele küll tähtsad on, nagu uuendused nende majapidamises jne. wististi kõrwale peame jätma. Need on asjad, mis kohalikkude olude tundmist nõuawad, milles kodumaalased mitte kaasa kõnelda ei saa. Meil on tarwis kõige päält ikka asunikkude ja kodumaa wahekorda selgitada ja asumise politika kohta õiget seisukohta wõtta. Et seda hädasti tarwis on, näitab juba ühe eelkõneleja tähendus Lukatsi asumise politika kohta. Lukatsi põhjusemõtet ei ole mitte ükski „Postimees” õigusega „wanderselli” politikaks nimetanud, waid selle on terwe mõjuw Eesti ajakirjandus hukka mõistnud, sest see plaanita eestlaste laiali-pildumise püüet wõttesse ilma käib kõige selle wastu, mille poole kõik rahwad uuemal ajal asumise-politikas püüawad: nimelt asunikka wõimalikult suurtes hulkades koondada, et nad oma rahwale mitte kaduma ei läheks.

Koosolek lõpetatakse selle tingimisega, et seda pääle lõunat jälle edasi pida.

Postimees (nr. 124), 5. juuni 1914, lk. 1

III.

Kell kaks algas teise pidupäewa pääkontsert. Jällegi endises järjes tuli segakoor, meestekoor, orkester ja segakoor. Lauldi jällegi suure hooga, korragi „Kui ma olin väiksekene”, „Üles, üles”. Lõpuks jällegi „Mu isamaa mu õnn ja rõõm!” lauljate ja kuuljate poolt ühes.

Pääle kontserti algas koosolek *telegrammide* ettelugemisega ja *terwituskõnedega* saadikute poolt. Telegrammi ja kirja teel õnne soowinud olid mitmed asunikud ja üksikud inimesed. Õnnesoowid luges pidutoimekonna esimes Jacke ette. Siis algasid õnnesoowi kõned. „Postimehe” toimetuse, Wanemuise, Eesti Nooresoo Kasw. Seltsi ja Eesti Kirjanduse seltsi nimel kõneles A. *Jürgenstein*, „Ühiselu” lehtede nimel *Kider*, „Päewalehe” nimel G. E. *Luiga*, Krimmi Eesti asunduste ja Tauria Harid. seltsi nimel *Lukas* ja *Reinmann*, Peterburi Eesti Harid. seltsi ja asunduste osakonna nimel *Wares*, Oudowa ja teiste Eesti asunduste nimel Pet. kubermangust S. *Sommer*. Kõik kõnelejad pidustasid waimustatud sõnal seda waimlist ühendust, mis kokku Kaukasia asunduste juubeli pidupuhul terwet Eestit tema liikmetega kaugel ja ligidal liidab.

Kõned wõeti elawate kiiduawaldustega wastu.

Siis läks koosolek edasi. A. *Jürgenstein* kõneles „asunikkude ja kodu” üle.

Iga rahwas, kes eluwõimuline on ja sigineb, põhjendab wäljarändamise läbi ka asundusi. Kodumaalt lahkumisele sunnib suuremaid hulkasid kaks pääpõhjust: kas rahwa suur tihedus ja wäljaspoole tungiw elujõud, wõi aga iseäralikkudel oludel walitsew kitsikus kodumaal. Kõneleja toob näitusi mõlematest rändamise põhjustest kultura rahwaste juures. Keegi rahwas ei taha aga oma wõõrsile walgunud rahwaliikmeid, kes sagedasti kõige teowõimulisem osa rahwast on, kaotada. Ka wäljarändajad ise püüawad kodumaaga kui oma waimlise emaga kokku jääda. Seda näeme juba wana Greeka asunduste ja kodumaa wahekorra. Kaugelt koloniidest tõttasid tuhanded Olümpia pidudele, kus see waimline õhukord, milles rahwas elab, kõikide ümber laeneid löi ja nägemata sidemeid kõigi rahwa liikmete ümber köitis.

Uema aja suured rahwad püüawad juba wäljarändamist plaanilikult korraldada ja juhtida, et wäljarändajate suured hulgad kokku jääksid. Suured riigid muretsewad omale isegi ülemerelised asumaad, kuhu üleliigseid rahwahulkasid juhtida. Säljuures katsutakse asumaad leida, mis oma kliima ja elutingimiste poolest wõimalikult kodumaale sarnased oleksid. Meie wäljarändamine on täitsa plaanita sündinud, alles uuemal ajal ilmub meile asunduste küsimus iseteadlikult päewakorra. Meie wäljarändamine on siiamale suurelt osalt meie suure isamaa piirides liikunud, kus ruumi ja tühje paikasid

siinemaale veel küllalt oli. Meie asundused on aga väga laiali pillatud ja sellepärast hädaohus. Ainult mõnes riigiosas, nagu Krimmis, Kaukasias, Saamaras ja naabruses Peterburi kubermangudes on suuremad hulgad koos. Sääl on ka kohe suuremat edu ja ühendust kodumaaga märgata. Sääl on ka laulupidude läbi — Saamaras, Narwas, Krimmis ja Suhumis — ühendust üksikute asunduste ja kodumaa wahel elustada katsutud.

Miks panewad aga rahwad nii suurt rõhku selle pääle, asunikka kodumaaga ühes hoida? Miks püüawad seda kaugema waatega asunikud ise?

Wanal ajal ei küsitud palju rahwaste ja üksiku rahwa liikmete rahwusliste iseolemise järgi. Kelle isanda jagu, selle usk, selle rahwus oli ka alamal. Liht inimese ülem püüe oli hinge sees pidada, ennast kuidagi ära toita. Hariliku inimese suurem tööwaew läks selle pääle, et ülemise kihile warandust elumõnude jaoks korjata.

Uuem aeg nõuab wõimalikku täit kulturaelu igaühele üksikule rahwaliikmele. Ja seda täit kulturaelu saab ainult siis elada, kui inimene osa saab wõtta oma rahwa waimu- ja tundeilmast tema muredest ja rõõmudest, tema mõttewiisist tema luulest, tema kunstist. Kõik see sisemine waimline ilm annab iga rahwale tema iseloomu ja laadi. Selle sisemise ilma wäljendaja ja üheslooja on rahwa keel. Sellepärast tuleb seda kõik nii armsaks pidada ja kõigest hingest alal hoida.

Eesti rahwuslik iseloom on oma wäärtust ka tema asundustest näidanud. Wõhi wõõrastesse oludesse sattus eestlane Kaukasias. Et ta siin pääle wee jäi ja isegi kohalikkudest rahwastest ette jõudis, tuleb selle sisemise iseloomulise tüseduse arwesse panna, mis ta kodumaalt kaasa tõi. Langeb see iseloom oma kandjaga, keelega, langeb kahtlemata ka eestlaste teowõimsus aegade jooksul. Sellepärast on see asunikude eluküsimus, et nad kodumaaga kokkujäädes Eesti waimu, Eesti keelt ja meelt alal hoida püüawad.

Läbikäimisest ja ühendusest kodumaaga waimlisel teel on juba eelkõnelejad, iseäranis herra Sommer, pikemalt kõnelenud ja abinõusid selleks juhatanud. Kõneleja tahab iseäralist rõhku veel selle pääle panna, et waimlisest läbikäimisest kirjanduse ja ajakirjanduse läbi veel küllalt ei ole. Tarwis rohkem isiklist läbikäimist, kus elaw sõna suust suhu lendab, kus üksteist nähtakse ja see isiklik mõju ilmub, mida seletada ei saa, aga mis wägew ja elaw on. Uuemad läbikäimise abinõud teewad selle hõlpsaks. Wõtke kodumaa suurematest sündmustest isiklikult rohkem osa. Ja kui Teie siin jälle lähemal ajal midagi üleüldisemat toime panete, siis alake seda aegsast, siis teeme meie kodumaal osawõtmise hääks suuremat kihutusetööd ja ilmuma siia suurematel hulkaudel.

Ja veel wiimaks. Mitmel pool on wäljarändajate seas tagasirändamise wool kodumaale alanud. Sakslased näit. asutawad oma endiseid asunikka riigi idapiirile suurel mõõdul. Ka Teil läheb siin elu aegamööda kitsaks ja ongi osalt läinud, nii et üksikud jälle rändama on sunnitud. Ka kodumaa olud muutuwad. Meil ei ole ammu inimesi küllalt tihedalt elamas. Tahetakse neid wäljast sissegi tuua. Kui keegi omast wanast asundusest rännata tahab, ärgu rännaku ta enne mujale, kui kodumaalt järele kuulab, kas sääal tema jaoks maad

ei ole. Aidake wõõrsilt korjatud kapitaliga wõimalikult kõike kodumaa pinda lunastada — Eesti kodu ehitada. See kodu jäägu meile waimliseks kesk-kohaks, ilma milleta kokkuliitumist ei ole.

Kõne järele tulid läbirääkimised, kus kõigi kõnelejate poolt ettetoodud mõt-teid selgitati ja täiendati. Läbirääkimistest wõtsid osa kooliõp. Lukas, Woldt, Reinmann, Ruber, hrad Kaares, Jorsh, Mihkelson, Sommer j. t. Kõigi kõne-dest paistis elaw waimustus terve Eesti elust täie jõuga osa wõtta iseene ja terve Eesti kasuks.

Et pidusöögi ettevalmistused algamas olid, siis lõpetas juhataja koosoleku ja pidutoimekonna esimees Jacke tänas koosolejaid osawõtmise eest. Kauga keetsid elawad kiiduawaldused ja pikkamisi mindi laiali, kahjatsedes, et aeg kauemat kokkujäämist ei lubanud.

Õhtul oli Aloisi teatri jalutusruumis pidulaud 75 osawõtjale kaetud. Peeti palju lauakõnesid ja lasti elada asundusi, Eesti rahwast, pidukomiteed, laulukoori-de juhatajaid, lauljaid, Aino Tamme, ajakirjanikka ja teisi pidul wiibiwaid ko-dumaalasi, lauldi isamaalisi laulusid ja lõpetati kell 3 hom. jällegi „Mu isa-maaga”.

Ülendatud tundmustel lahkusid pidulised selles teadmises, et ka esimesel Su-humi laulupidul tähtjas koht on Eesti edenemise loos.

A[nton] J[ürgenstein]

Päevaleht (nr. 126), 7. juuni 1914, lk. 3

Kaukasia Eesti asunduste laulupidu ja asunduste päew.

Suhumis, 26. ja 27. mail 1914.

Ilm on ilus.

Et iga laulupidu ainele kordaminek väga suurel määral ilmast oleneb, siis on pidu toimepanejatele alati kõige põnewam küsimus see, missugust poliitikat peakohal peetakse. Suhumi laulupidu tegelastele sünnitas see küsimus iseäranis muret, sest siinsed vihmad käiwad harilikult nii wägewate walingutega, et nende ajal naljalt keegi wälja ei taha tulla. Ja tänawune kewade oli Suhumi wihmawalingute poolest õieti rikas olnud, nii et asja küllalt oli muretseda. Aga õnneks muutus ilm enne laulupidu ilusaks ja jäi niisuguseks ning päikesest üle kullatud uhked lõunamaa kaswud terwitasid pidule tulejaid oma ennenägemata toredusega, awatelesid waadet ennast wajutama nende lihawasse lopsakusesse ja rohelistesse wärwide kokkukõlasse.

Ühendatud armsa soojusega, mille liialeminemist mahedad meretuuled takistasid, ajas see kõik ihu elewile ja walmistas kõige wastuwõtlikumat pinda eesolewale pidule.

Juba wara hommiku näib linnake eestlasi täis olewat: käidawamatel uulitsatel kõlab igal pool Eesti keel ja on näha meie põhjamaa tüüpsused.

Suhum on wäike linnake umbes 25 tuhande elanikuga ja asub Musta mere kaldal, kolmest küljest kõrgete mägedega kõigi karedate tuulte eest kaitstud ilusas orus; kliima poolest arwatakse teda Nizzaga ühewääriliseks.

Mere kallas on madal, nagu meil Tallinnas Kadrioru juures ja on raudaia ning kiwiwalliga lainete wastu kindlustatud. Mere kaldal on esite kitsas puiestik, selle kõrwal lai, sile uulits ja hästi awar kõnnitee, mille ääres seisab lugemata hulk kohwimajasid, kelle ukсед hommiku kella 7-st kuni õhtu kella 1—2-ni pärani lahti seisawad. Ja mitte üksinda, et ukсед lahti, waid uste kõrwal wäljas kõnniteel on lauad, kus alati inimesed ümber istuwad. Üks tuleb, teine läheb. Sisse lähewad ainult need, kes wäljas enam waba kohta ei leia. Siin, mere-äärsel promenadil on Suhumi elanikkude liikumise peason ja armsam ajawiite-paik. Siinsamas oli ka Kaukasia Eesti asunduste laulupidu koht.

Pidutoimekond ei olnud mingisuguseid ehitusi pidu jaoks ette wõtnud, sest ühelt poolt oleks iseseiswa ehitusekulud nii kõrgeks läinud, et pidu sissetulek kõige paremal juhtumisel ainult wäikest osa oleks wõinud katta, teiseks ei olnud mitte niisugust rahwa kokkuwoolu oodata, et neid olewatesse ja saadawatesse ruumidesse ei oleks wõinud mahutada, sellepärast oli pidu jaoks mere puiestee ääres olew Alaisi teater üüritud, mis oma saali umbes 1000 inimest mahutab ja mille näitelawa ning kõrwalised ruumid pidu mitmesugusteks tarwitusteks väga käepärased olid. Teater on õige nägus ja korralik ehitus kahe rõduga ja hästi awara jalutamisesaaliga.

Hr. Simm oli juba enne pühasid Suhumi jõudnud ja tegi wirgaste harjutusi. Esimesed katsed ei äratanud temas mitte roosilisi lootusid, aga peaproov, mis pidupäewa hommikul ära peeti, ei lasknud kontserdi hea kordamineku juures enam kahelda.

Kell 11 algas rongikäik, muusikakoor eesotsas teatri eest merepromenadi ja Romanowi uulitsat kaudu ringkonnawalitsuse hoone ette, kus ringkonna ülem Wentzel, linnapea würst Scherwoschidze ja teised kohalikud „tipud” trepi peal seisid. Rongi ees kanti 3 lippu. Ühe peal oli pealkiri „Punase Lageda Eesti aiake”, teisel „Sulew” (küla nimi, kust muusikakoor pärit), kuna kolmas ilma pealkirjata oli. Ringkonnawalitsuse maja ees jäi rong seisma ja piduliste nimel luges kooliõp. hr. Raudsepp ringkonna ülemale adressi ette, milles riigivalitsuse kui ka kohalikule ülemusele tänu awaldati lahkuse eest, mis nad Eesti asunikkudele 30-aasta jooksul on üles näidanud ja mis wõimalikuks on teinud, et waesed wäljarändajad siin jõukale elujärjele on saanud. Seda silmas pidades palub pidutoimekind asunduste 30-aasta kestwuse juubeli puhul Keisrile tänutelegrammi saata, mille peale koorid kolm korda keisrilaulu laulsid.

Selle peale wastas ringkonna ülem hr. Wentzel umbes järgmist:

Ma olen südamest rõõmus, et wõin eestlasi nende asunduse rajamise aurikkal 30-dal aastapäewal terwitada. Oma eeskujulise kulturatööga (своимъ примѣрнымъ культурнымъ трудомъ) on eestlased kõigi Kaukasia elanikkude seas lugupidamist ära teeninud. Meil on suured muudatused ees: meil ehitatakse raudtee ja sadam; see toob meile uut elu ja sünnitab uusi nõudmisi; selle tagajärjel läheb ka maa kallimaks ja sunnib Eesti asunikka uutele jõupingutustele. Aga ma olen kindel, et eestlased selsamal kombel edasi elawad ja töötawad, nagu senini, üleüldse terve riigi ja iseäranis Kaukasia kulturaliseks arenemiseks kaasa aidates. Elagu Eesti rahwas (да здравствуетъ эстонскій народ)! Hurraa!”

Lõpuhüüd leidis piduliste hulgas ühist waimustatud wastukaja ja ringkonna ülemale lauldi „palju aastaid!”

Nagu sellest näha, on siin walitsuse ametnikkude ja asunikkude wahekord hoopis teine, kui meie kodumaal oleme harjunud nägema. Nende ridade kirjutajale oli ringkonna ülema kõne täieliseks üllatuseks. Sest see, milles tema õigusega „eeskujulist kulturatööd” näeb, mis tervele riigile üleüldse ja kohalikule maale iseäranis kasuks tuleb, see on meie juures kõige suurema kahtluse ja „kramola” nime all. (Tähendan siia wahele, et ringkonna ülem ameti au poolest kubernerist alamal seisab, aga muidu tema aset täidab; nii on tal näit. wõimus sunduslikka määrusi wälja anda jne.)

See ei ole esimene ega ainus kord, kus walitsuse ametnikud Kaukasia Eesti asunikkude kasulist kulturatööd kiites on tunnistanud.

Ringkonnawalitsuse hoone eest läks rongikäik läbi linna edasi ja tuli postkontori juures merepromenadile wälja, kust ta wäljamineku kohale jälle tagasi jõudis.

Kell 3 algas ühendatud kooride kontsert. Lauljaid oli umbes 1 ½ sada. Laulud olid needsamad, mis Krimmis, aga kuna seal meile hea külameistrite töö oli esinenud, ei kartnud Suhumi suure segakoori ettekanded ka enam hellitatud kunstimaitseja arwustust. Hr. Simm oli imet teinud. Lauljad olid temast ka nii waimustatud, et nad teda käte peal oleks kannud. „Otse tahtmine tuleb laulda, kui Simm juhatab”, ütlesid nad. Muidugi oli ka näitelawa kõlakojuks kohasem, kui Krimmi lihtne laudhoone, ja teater ei lasknud helisid nii laiali minna, nagu seal. Ilma mingi liialduseta wõib ütelda, et Suhumi publikum esimest kord niisugust laulu kuulda sai, mispärast ka kiiduawaldused wäga intensiivsed olid. Tihti pidi korratama, „Minu isa ütles mulle” koguni kolm korda. Aga meestekoor kõlas ka siin kehawõitu: meil ei ole meeste häälesid!

Kontserdi waheajal pidas S. Sommer kõne, milles ta pidulistele mõjuwal wiisil seletas kui tähtis neile on oma emakeelt kalliks pidada ja rahwuslist iseolemist alles hoida, sest et ainult see nende tulewiku edu kindlustab.

Kontsert lõppes kahekordse „Mu isamaa” lauluga.

Lühikese waheaja järele algas sealsamas näitemäng „Paunwere”. Seda tükki on näitelawale seadmise otstarbel palju kärbitud ja muudetud, siiski on tema ettekandmine asjaarmastajale liiga raske; kui pealegi wõimalik on nii wähe kokkuharjutusi teha, nagu siin, kus mängijad mitmest külast on ja harjutustel käimine suurte raskustega ühendatud, kui wiimaks ka asjatundlik juhataja puudub, siis ei ole ime, et näitemäng nii hästi ei õnnestanud nagu kontsert. Aga näitlejad olid siiski armastusega asja juures ja ettekandmist wõis üsna lõbusalt waadata.

Pärast näitemängu tuli *Aino Tamme kontsert*. Selleks oli kõwaste reklamet ja suusõnalist kihutusetööd tehtud, nii et kaunis rohkeste ka muulasi kuulama oli tulnud. Kuid pärast awaldasid paljud, et nad eelkäänud kiituse järele hoopis rohkem olid lootnud.

Lõpuks ühendas ball mitmelt poolt kokkutulnud nooremaid ja aitas ligemaid tutwusi sõlmida — mis ju asunikude elus wäga tähtis on.

Alles hommiku kell 5 lõppes esimene pidupäew.

Järgmisel päewal pidid kell 9 proowid, kell 11 asundusepäewa kõned algama, aga eelmispäewa „waewa-wäsimused” ei lasknud tähtaega kinni pidada, mille all nimelt „asunduste-päew” kannatas.

Asunduste-päew.

Esimese kõne pidas wana asunik M. Kares, kes 1884. aastal maakuulajana Jõeleftme kihelkonnast Suhumisse jõudis. Esimestest asujatest läks palju mulla alla; kõhutõbi wiis paljudest peredest kõik lapsed ära ja waewas wanugi, hiljem tuli kõhutõbi asunikka kiusama, sest et nende wiletsad eluonnid ülewalt ega alt wett ei pidanud. Paljud wäljarändajad pöörasid tagasi, sest et maa ei meeldinud, wähem osa jäi paigale ja püüdis uutes oludes õnne. Katsuti terawilja teha, ja kukurusi kaswatada, kusjuures selgus, et ainult wiimast tulu on, kuna terawilja kaswatamisest, jahist ja kalapüügist suuremat

saaki ei saadud. Ka lehmapidamine ei tahtnud edeneda. Toodi küll Krimmist sugulehmi, aga need ei kannatanud kliimat wälja. Praegu on juba kohaliste oludega harjunud lehmi kaswatatud ja asi edeneb, siiski on karjasaaduste hinnad õige kallid: „Estonia” küla müüb piima 20 kop. toop. Praegu olla põllumaa juba lahjaks jäänud ja nõuda uusi harimisewiisisid. Wiimasel ajal on asunikud aiaasjanduse peale üle läinud ja saawad iseäranis persikutest head sissetulekut. Kõneleja teeb mitmesuguseid ettepanekuid, mis kohalise tähendusega on, kaebas, et kooliõpetajate puudus asundustes kõige walusam küsimus on ja soowib, et mõni Eesti arst, adwokat ja õpetaja Suhumisse asuks, kus ta Eesti seltskonna kogumise mõttes palju wõiks teha.

Kuna läbirääkimised edasi lükatakse, kuni kõik kõned läbi on, siis on järg J. Sommeri käes, kes „asunduste ligematest tulewiku ülesannetest” räägib. Kõneleja peatab pikemalt rahaasutuste tähtsuse juures ja annab tegelikka juhatusi nende elusse kutsumiseks, seletab emakeele õppimise, hariduse ja karskuse edendamise wadjadust jne.

Et kontserdi aeg ammu kätte oli jõudnud, koosolejad aga kõnede üle läbirääkimisi wäga tähtsaks pidasid ja koosolekut mitte lõpetada ei tahtnud, sellepärast tehti waheaeg ja otsustati pärast kontserti koosolekut jätkata.

Kontsert läks, nagu eelmisel päewalgi. Laulud (s. o. segakoori omad) kõlasid toredaste ja lauljatel kui ka kuuljatel oli pidutuju kõige parem. Oma kõrgemale tipule tõusis pidutuju *isamaa laulu* juures ja seda lauldi kolm korda suure hooga.

Selle järele loeti õnnesoowi-telegrammid ette. Neid oli õige rohkeste, kodumaalt ja teistest asundustest. Wiimaks ütlesid kaugemalt ilmunud wõõrad, seltside ja ajalehtede asemikud oma terwitusi: A. Jürgenstein ja Kider Tartust, G. E. Luiga Tallinnast, hr. Wares Peterburist, hr. Lukas ja Reinmann Krimmist, S. Sommer Peterb. kub. Eesti asunduste poolt j. t.

Selle peale jätkati asunduste-päewa.

Kõneles A. Jürgenstein asunduste ja kodumaa wahekorra, näidates, et mõlematele kasulik on, kui ühendatud sidemed kodumaa ja asunduste wahel elawaks jääwad.

Läbirääkimisteks oli jälle wäga wähe aega jäänud, sest A. Tamme kontsert pidi algama. Mõnelt poolt soowitati koosolekut pärast kontserti edasi pidada, aga teiselt poolt kardeti, et sest waewalt midagi wälja tuleb, sellepärast otsustati läbirääkimisi ainult õige lühendatud kujul ära pidada.

Riiwati siis mõndagi tähtsat küsimust, aga et aega wäga kasinaste oli, siis rutati kõigest kiireste üle.

Kuuldi üleüldist kahetsemist, et koosolekuks mitte pikemat aega ei olnud saadud määrata, kuna kõned ja läbirääkimised paljude meelest enam huwitawad olid, kui järgnew kontsert.

Aga eeskawa oli kord olemas ja selle järele pidi käidama ning eeskawa järele algas Aino Tamme kontsert, kuigi selle jaoks õige wähe piletisid oli ostetud.

Et pidul kaunis rohkeste asunduste kooliõpetajaid koos oli, siis tegid nad viimase kontserdi ajal omawahelise koosoleku, kus asunduste kooliõp. elusse puutuwaid tähtsaid küsimusi taheti läbi rääkida. Selgus, et wahekord kooliõpetajate ja asunduste wahel kui ka kooliõpetajate majandusline seisukord wäga palju weel soowida jätawad; tunnistati tarwiliseks asunduste kooliõpetajate wahel isekeskis ligemat läbikäimist soetada, lastepidusid toime panna jne.

Et koosolek täieste ettewalmistamata toime pandi, siis ei saadud ühtegi küsimust põhjalikumalt läbi harutada.

Lõpuks oli lõbus pidusöök hulga lauakõnedega, kus kõiki pidu tegelasi, wõõraid jne. elada lasti. Kell oli jälle juba 5, kui pidulised wiimaks lahkusid ja ametliku pidu sellega lõpetasid.

Aga järgnewatel päewadel käisid kaugemalt tulnud piduwõõrad salkadena ligiolewates asundustes — „Estonias”, umbes 23 wersta, „Ülem” ja „Alam Lindas” umbes 8–12 wersta Suhumist kaugel, kus asunikud külalisi kõige suurema lahkusega wastu wõtsid. Seal uuendati wanu tutwusi ja sobitati uusi; seal õppisid lagendikkude asunikud mägestiku elanikkude majapidamist tundma ja jutustasid neile omast.

Kõike kokku wõttes tuleb tunnistada, et Kaukasia laulupidu *sündmus* oli siinpoolsete Eesti asunikkude elus, et ta palju äratust, elustust, waimustust kaasa tõi ja tema head tagajärjed wististe mitte ilmaaegu ennast oodata ei lase.

Ka kodumaalt sinna sõitnud külalised wõtsid pidust lahkudes ülewaid muljeid kaasa ja saadawad koju jõudes sooje terwitusi kõigile oma uutele tuttawatele!

G[eorg] E[duard] L[uiga]

Peterburi Teataja (nr. 63), 5. juuni 1914, lk. 4

Karl Kideri samasisulise teksti (mõne väljajättega) avaldasid ajalehed Olevik (5.–7. juuni 1914), Sakala (6.–13. juuni 1914) ja Tallinna Teataja (6.–12. juuni 1914). Tallinna Teataja 12. juuni ja Sakala 13. juuni numbris ilmus Kiderilt liiks ka veel lühike ülevaade „Asunduste kooliõpetajad ühinemas”, mida teised nimetatud lehed ei avaldanud (vt. siin edaspidi).

Suhumi Eesti asunduste juubeli laulupidu.

Eelproovid ja esimene pidupäew.

Päew enne pidu ja ööl sõitsid laewadelt woorimeestel ja maalt wankritel lauljate ja piduliste salgad linna. Meeled on ärewuses. Käidakse tulijatel watas ja üksteist korterites terwitamas, liigutakse ning nurutakse omaette laulu.

Pidu eelpäewal saadi ainult Krimmi ja mõne kohaliku lauljaga proowi teha. Peab ütlemata, et hr. Simmi juhatusel tõttu lauljate ja proowi pealtkuulajate seas lootus tekkis, et kontsert jõu ja elawusega läbi lööb, milleks muidu usku wähe oli.

Peale proowi mindi lähema mäe otsa ja lauldi täie waimustusega ja rõemsa tujuga, mille tõstmiseks ilus waade ühelt poolt ööpimedusesse kaduwate mäetippude ja teiselt poolt hõbewalgusest sätendawa Mustamere pinnale suurendas.

Teisel pühal, 26. mail hakkas rahwast Aloisi teatri ruumidesse koguma. Inimestel on näod tõsised ja nagu imestanud. On see Eestis wõi sünnib see tõesti Kaukasuse mägestikus — terve rahwa hulk on eestlased, oma inimesed, kusagil ei kuule ainustki wõerakeele sõna.

Kell ½9 algab segakooride peaproow. Lauljaid on saja inimese ümber. Proow läheb rahuloldawalt, niisamuti meestekoori ja ühendud mängukooride ettekanded.

Kell 11 algab

rongikäik.

Suurte sekeldustega saadakse lauljad ritta. Lippusi on wähe. Kõige ees lehwib riigilipp, siis „Sulewi” mängukoori lipp riigi wärwides, mille keskmisele wärwile suurte tähtedega „Sulew” on trükitud. Wiimsena on „Punase-Lageda Eesti Aiake” — walge lipp, musta kirjaga.

Päew on kuum, 27°R. warjus. Kui harilikku toasoojust 18°R arwata — siis saab aru, missuguse sulatawa kuumuse all siin liikuda tuleb. Inimesed kaebawad närtsiwuse üle. Kantakse warjusid peakohal, aga see ei aita, high woolab, pea kuumab. High ei kuiwa siin, sest õhus on üleliiga palju niiskust ja auru.

„Sulewi” pasunakoori trummihoobid kostawad lauljaterea lõppu ja rong hakkab liikuma. Paljude hoiatuse peale waatamata liigub rong wördlemisi kiirel sammul. Önn, et palju tolmu ei ole, mõni päew enne seda tuli mitu hoogu wihma.

Suhum liigub ühes. Eestlaste rongikäik pani Suhumi elanikud liikwele. Linna-wahid teewad ametliku agarusega rongile teed ja on muigamapanewa aupaklikkusega teenistuse himulised.

Peatati jaoskonna ülema (участковый начальник, umbes sama ametmees, mis meil kreisiülem) kui kõrgema kohaliku walitsusewõimu esitaja maja ees. Jaoskonnaülem ja linnapea ilmuwad majaesisele. Alam-Linda asunik ja asetäitja kooliõpetaja hr. Raudsepp kõneles midagi, millest rahwa hulga pärast aru ei saa. Aga wististe öeldi tänu selle eest, et walitsus Suhumi ringkonna Eesti asunduste edenemiseks on kaasa aidanud ja lahkeste luba on andnud nüüd oma 30 aastast asumise juubelit pühitseda.

Wastuses tähendas jaoskonnaülem, et ta rõemus on Eesti asunikka oma ees näha ja usub, et eestlased neile *Jumalast määratud ülesannet — kohalikule rahwale töös ja kulturalises edenemises eesmärgiks olles sinse rahwa kulturalise edenemisetöö läbi wiivad* ja laseb lõpuks riigilaulu laulda.

Peale riigilaulu lasti eestlase elada ja „многiя лѣта” laulda. Sealsamas awaldasid eestlaste esitajad soowi asewalitseja kaudu keisrile truualamluse telegrammi saata. Öhtul nägin telegrammi teksti, mis ärasaatmiseks alla oli kirjutatud. Kell 2 p. l. algas

kontsert,

mille kohta aina kiitwat wõib öelda. See oli puhas, kindel elaw ja waimustud laul. Selleks aitas muidugi kõlarikas Aloisi teatrisaal ja hra Simmi juhatus kaasa. Oma õpetajate juhatusel poleks seda mõju kaugeltki saadud, nagu see Krimmis näha oli, kus ometi palju parem healematerjal tarwitada oli. Olen kindel, et ilma Simmi juhatuseta siinsed laulud halwemini oleksid läinud, kui Krimmis, sest ettewalmistus oli siin mitmekesisem ja koosharjutusi wähem.

Nüüd aga wõis Suhumi ühendud kooride laulu Krimmi omast mõjuwamaks pidada. Siinsest kontserdist wõtsid ka hulk Krimmi lauljaid osa. Seda osawõtlikkust ei leidnud krimlased Kaukasuse suguwendade poolt mitte. Ka oli siin Tallinna Estonia koorist paar tenorilauljat abilisteks, nii et suhumlaste puhtast enesewõimisest igatahes natuke mahatingida tuleb.

Mille poolest suhumlased krimlastest tõepoolest ees, on mängukooride wõimine. Krimmis ei ole sellega katsete ja waewa peale waatamata algama saadud, aga siin wõis päris ilusat keelpillide kontserti kuulda. Mind isiklikult huwitas, et ka neiud wiulite peal (nägin neid kolme) koorist osa wõtsid. Iseäranis olewat Estonia simfonia orkestri juht hra Pint agar noorimehi ja neiusi mängule õpetama. Ka hra Ruubelile ja Raudsepale Ülem- ja Alam-Lindas ei saa tänu waewa eest ütlemata jätta.

Sulewi puhkpillide koor mängib küla asjaarmastajate koori kohta täiesti rahuloldawalt. Sulewi koor mängis ka õhtul tantsu ajal.

Hra Sommeri kõne,

mis kontserdi waheajal ära kuulati, sünnitas meeoleu. Kõneleja puudutas asunikkude raskeid asumise aegu, tõi näitusi rändamise teelt, nagu: waoseks jäädes, raha, loomi ja warandust teel kaotades ajas eestlane kärul naised ja lapsed paartuhat wersta asumise paigale. Ühe sõnaga — kõneleja maalis asunikkudele nende asumiseaja raskused paksudes wärwides silmade ette ja las kis siis praeguse ajajärgu ainelise ja waimlise edu walgust kõige selle peale paista, mille järele üllatus, arusaadagi, pidi järgnema.

Edasi puudutas kõneleja rahwuse küsimust, tõi juudid näituseks, kes oma rahwa kombetest ja usust kinnihoides rõhumiste peale waatamata rahwana alles püsinud. Soowitas lõpuks asunikkudele ikka silmi kodumaa poole lahti hoida ja ühendust luua, sest siis wõib laulikuga hüüda: „Eesti muld ja Eesti süda, kes teid suudab lahuta.” Lõpueffektina kõlas hüüd: „Kaugelt näen kodu kaswama!”

Näitemäng „Paunwere”,

mis kell 6 õhtul algas, ei jätnud midagi soowida. Mängu ladusust iseäranis esimeses waatuses imestasid isegi Tallinna Estonia näitlejad ja leidsid selle päris elukutseliste poolt ettekantud mänguga wõrreldawa olewat. Iseäralist tähelepanemist teenisid osalised: hra Heinmann, proua Reibaldt ja preili Warres.

Peale näitemängu tõrkus waim juba iga toitu wastuwõtmast, sest hommikul kella ½9 peale oli teda terve päew järjekindlalt laaditud. Wäsimus oli juba wiimasel tipul aga

Preili Aino Tamme kontsert

tuli weel ära kuulata; töotas ju kawa suurepäralisi muusikalisi palasi. Wäsimust kaebasid kõik. Astusin wastu tahtmist saali. Kuulajaid oli wähepoole, iseäranis all isteplatsidel. Kooridel oli rohkem. Esimestel platsidel ka looshedes oli kohalikku intelligentsi istumas näha. Neid oli ka peakontserdil. Ma ei ole muusika arwustaja, aga seda nägin, et eestlased petetud nägudega ja wõerad wilawa pilguga saalist wälja astusid. Kui asunikkude kontserdi järele iga pool kiitust ja waimustust tunti, siis peale Aino Tamme kontserti meeoleu [...]. [...] kuuldi ütelusi: weidi [...] eest, oleks me teadnud . . .

Lõpuks katsusid nooremad ka pisut tantsu ära, aga hoogu see enam ei wõtnud.

Terwe päewane sissetulek ulatab wististi üle 800 rubla. Kui homne päew sinna poolegi ulatab, siis on ettewõtjad aineliselt omaga wäljas. Läbisegi oli igal etendusel arwata 6—7 saja inimese ümber.

Hirmuga mõtlen aga homse päewa peale: Juba kell 8 h. on peaproow ja siis jälle edasi kuni Tamme kontserdini. Riided pole Suhumi jõudmise päewa higest kuiwaks saanud, pea ei tööta ja ajudgi on kuumuse käes wedelad.

(Järgneb)

Peterburi Teataja (nr. 64), 7. juuni 1914, lk. 4

Suhumi Eesti asunduste juubeli laulupidu.

Teine pidupäew.

Pisut rahutat und, mis auduw-niiske ja kuumuserikas öö ja kõwa koolimaja wõi tühja korteri põrand tegelastele ja pidulistele lubas, ja juba liikusid üksikud ja salgad Aloisi teatrimaja poole. Kell 8 h. pidi peaproow olema, et kella 11 asunikkude päewale ruumi anda.

Ilm pilwitab ja töötab wihma. Kui hea oleks, kui pisut jahutust saaks! Öö ei too siin jahutust. Liigud ja lamad nagu saunaleilis; pesu on ihu külge mingi wastiku wedelikuga kinni liimitud, riided lehkawad higi järele ja ajud on hommiku niisama wedelad kui õhtu — pea ei tööta. Inimesed liiguwad wõimalikult aegamööda, ja nägudel näed heatahtlise naeratuse nagu läbi piina.

Kell 9 kogub hulk pidulisi saali proowi kuulama. Teatris õiguse pärast elataksegi; käiakse söömas ehk mere ääres jahutamas ja tullakse jälle linna.

Kell 11 algab

asunduste päew.

Õigusepoolest läheb algus määratud ajast hästi hiljemaks.

Hra Jacke Suhumist awab koosoleku ja paneb ette juhatajat walida. Sellega on wäike sekeldus — ei leita kohast kandidati; ühed tahawad omadest, teised wõerastest. Wiimati saab selleks Jürgenstein Tartust ja Wares Peterburist protokollu kirjutajaks.

hr. Kaaresi kõne.

Kaares on Ülem-Linda wanem asunik, tunneb kohalikkude asunikkude ajalugu ja tutwustab sellega pidulisi.

Ma lasen silmad üle rahwa hulga. Neid on wõrdlemisi wähe, wast saja-poolteise ümber, oleks wõinud palju rohkem olla. Põhjus oli, et pakutud waimlise wõerustuse rohkuse tõttu inimesed huwi kaotasid ja ükskõiklaseks jäid, teiseks — paljud ei teadnudgi asunduse päewast midagi, ja kes teadis, see ei teadnud kella aega. Nii, näituseks, läksid lauljad peale proowi laiali, ilma et oleksid teadnud, et koosolek järgneb. Üleüldse peab tähendama, et pidu kindla kawa puuduse all rohkeste kannatas. Seda tunnistati üleüldiselt: sagedaste ei teadnud rahwas, mis järgmises päewakorra punktis seaisab ja millal selle algus. Kuid asja juurde.

Kaaresi kõne ajalooline osa sisaldas algul väljarändamise põhjusi, siis raskusi ja takistusi, millest waewa ja wisaduse tõttu üle saadi, nagu see iga eestlaste väljarändamise juures iseloomulik on. Iseäranis suurt wisadust ja vastupanewust on esimesed asumise aastad nõudnud. Siin tuli looduse ja maa ettenägemata ja tundmata iseäraldustega wõidelda. Mitmed paigad ja maad käidud ennem läbi kui praegusele *Linda küla* kohale peatama jäädud.

Ülem-Linda ja Alam-Linda on enne üks küla olnud, aga kroonu on eestlaste maast 400 dess. maad ära lõiganud ja 40 wenelase perekonnale annud. Wenelaste maa wõetud keskpaigast ja nii jäänud eestlased kahte osasse.

Edasi seletab kõneleja, kudas asunikud aegapidi põlluharimisest puuwilja kaswatuse peale ülelänud. Praegugi on pea tööstuseharuks karja ja puuwilja kaswatamine. Aga enne kui neist seda tulu saada wõib, mis loota on, peab weel palju katseid läbi tegema, palju õppima ja kaotama.

Kõneleja leiab, et walitsus asunikude edasipüüdmisele wisalt vastu tuleb: ei asuta heina ja muude põllumajandusliste taimede katsejaamasid, küll aga määrab suured summad botanika ja ilutaimede edendamiseks.

Pilti praegusest asunduste elukorrast maalides, tõmbab kõneleja huwitawaid jooni. Asunikud on kriisisest mööda. Tuleb ülesehitawale tööle asuda. Seltsi tegewus lonkawat, raamatukogu laokil. Ajalehtede lugemine jäi punasil päiwil vähemaks. Politilise meelsuse poolest hoidwat asunikud rahwameelse eduerakonna poole. Perekonnaline läbikäimine olewat edenenud ja mõnesgi waimlises ja majanduslises harus olewat asunikud kodumaalastest ees.

Tulewiku tarwiduste arwesse pani kõneleja majanduslise elu tõstmise: peab põlluharimisest aiapidamise ja tubakakaswatuse ja kunstsõnniku tarwituse peale üle mindama. See on seda mõeldawam, et warsti Suhumist raudtee läbi ehitatakse. Koolide eest peaks rohkem hoolt kantama ja waimlise edu peale rõhku pandama. Kodumaa pidawat siin asunikka aitama, sest ajalehtede kuulutuse tõttu on raske kohast meest leida, oleks hea, kui asunduste olude tundjad kodumaal asundustesse kooliõpetajaid soowitaksid. Kooliõpetaja on asunduste hing ja siin läheb ettewaatus waja. Suhumi reaalkoolis wõiks usuõpetaja eestlane olla, see wõiks külades ka õpetaja kohusi täita. Niisama oleks Eesti adwokati ja arsti waja. Eestlased toetaksid neid.

Kodumaa rahaasutused peawad asundustele appi tulema ette wõtetes. Postimees nimetanud asjata väljarändamist aadrilaskmiseks ja asjata kulutawat ajakirjandus oma rotatsiooni masinaid asunikude hurjutamisega. Kodumaa olewat asunikudele alati kallid ja hoolega peetawat kodumaa sündmusi silmas; iseäranis rõemustawaks nähtuseks tulewat seda pidada, et Wanemuise kõrts Tartus kord langenud. Asunikud elawad terwel Wenemaal ja hoiawad kodumaa poole, nii et laulma peaks: „Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt, käib Musta mere kaldani ja Ararati mäeharjalt käib waikse Soome laheni”.

Enne läbirääkimisi kuulatakse ka

S. Sommeri kõne

ära. Kõneleja asub tulewiku kawatsuste juurde, mis asundustel ette võtta tuleks. Majandusliste kawatsuste juures peatades rõhutab kõneleja lauseid laenu- ja hoiuühisuste asutamise üle. Semstwo hakkab neid nüüd igalpool asutama. Oleks hea, kui eestlased ruttaksid ja omad ette saaksid. Semstwo ühisustest on eestlastel vähe kasu. Kui võrk laieneks, võiks keskühisuse luua. Samuti oleks aeg piimaühisusi asutada.

Waimlisest edenemisest arutab kõneleja samuti pikalt ja laialt. Siin puudutakse koolisi, koduõpetust, emakeele küsimust ja m. Eelkõneleja arvamise nagu oleksid asunikud kodumaast ees, lükkab Sommer ümber. Tungi hariduse järele on tugewaste märgata, aga rohkem wanade seas, noored hooliwad sellest vähem. Leidub kirjaoskamataid; aga süüdi on õhkkond, mitte tuimus. Semstwo koolid ei täida ülesannet emakeele asjus. Koduõpetus lonkab. Kooliõpetajad peaksid wanemate koosolekuid pidama ja neid tutvustama laste lugema õpetamisega.

Asunikka on palju. Kõneleja arwab, et maa, mis asunikkude harida, mitte vähem ei ole kui maa, mis kodumaal eestlaste päralt on. Asunikkude seas tuleb tugewaste haridusetööd teha. Kui kõneleja karskust ainult möödaminnes ajapuuduse pärast puudutanud, kutsub üles wanu ja noori ja kooliõpetajaid ühinema karskusetöös.

Juhataja teeb kokkuwõtte, jätab kõik kohaliku wäärtusega küsimused kõrwale ja läheb üleüldise küsimuse — asunduste ja kodumaa waimline ühinemine — juurde ja kõneleb peajasjalikult sellest, kudas asunikkudel ja kodumaalastel ühistes kulturapüüetes üksteist tarwis läheb. Asunik ei saa ilma kulturaliste saadusteta läbi, mis kodumaa loob, ja kodumaa leiab asunikkudes saaduste tarwitajaid, nagu kirjandus, ajalehed, kunst j. n. e.

Läbirääkimisi otsustatakse peale kontserti pidada, mis kell 2 p. l. algama peab.

Segakooride kontsert,

mis määratud ajast hiljem algas, läks samuti ilusaste ja waimustuse hoo all nagu eelmiselgi päewal. Juhataja hra Simmile annetati magnolia pärg ja lillkimp palmioksaga.

Ka meestekoor laulis kindlamalt kui eila, aga lauljaid oli vähem. Ühesarnase mulje eelmise päewaga jättis ka ühendatud mängukooride simfonia orkester.

Rahwast oli kõigil nimetatud ettekannetel õiete vähe pealt kuulamas — peajasjalikult omad tegelased mõne wõeraga. Mängiti ja lauldi päris koduselt, omade keskel, enda tujuks ja waimustuseks, mis ühise „Mu isamaa, mu õnn ja rõem” laulmisel päris waimustusemaruks hurra hüüetega muutus. Peale kontserdi osa järgnes kooride üleswõtmine pildis. Koguti teatri ette uulitsale, kus neli wõi wiis aparati nagu piiramise suurtükid mustad augud rahwa poole sihtisid ja üleswõtjad palawikukiirusega tööd tegid, et üksteisest ette jõuda.

Kell pool seitse algasid

läbirääkimised

peetud kõnede üle. Ennem aga kanti

piduterwitused

ette, sest et need seniajani ikka sündsapaiga ja aja puudusel edasi olid lükatud. Kõige õnnelikumaks ei saa sedagi aega nimetada, sest läbirääkimistele jäi võrdlemisi vähe inimesi.

Esimesena luges hr. Jacke väljaspoolt saadetud terwitusetelegrammid ja kirjad ette. Suhumlasi olid teised asunikud rohkem meeles pidanud kui krimmlasi. Siia olid terwitusi saatnud:

Simferopolist hr. Timse; *Bakust* Eesti Selts; *Astrahanist* kümme isikut; *Tartust* M. Wunk; *Tambowist* õp. Bernhof; *Noworossiiskist* kaks isikut; *Raplasi* Renning; *Tiflisist* Kiisel; *Krimmi* Tarhani asundus; *Bakust* wiis isikut ja *Noworossiiskist* terwitusekiri hr. Kolk'ilt.

Isiklikult ütlesid terwitusi *Postimehe*, *Eesti Nooresoo Kaswatuse seltsi*, *Karskuse Seltside Keskoimekonna*, *Wanemuise* ja *Eesti Kirjanduse Seltsi* poolt A. Jürgenstein Tartust.

Ühiselu lehtede Tartu Päewalehe, *Meie Aastasaja*, *Olewiku*, *Tallinna Teataja*, *Tallinna Uudiste*, *Peterburi Teataja*, *Narwa Elu*, *Sakala* ja *Meie Kodumaa* poolt K. Kider Tartust.

Tallinna Päewalehe, Aja ja Koidu poolt G. Luiga Tallinnast.

Peterburi Eesti Hariduse Seltsi ja selle *Asunduste Osakonna* poolt A. Wares Peterburist.

Tauria Eesti Hariduse Seltsi ja *Karaktshora asunduse* poolt hr. Reinmann Krimmist.

Kontshi-Schawa Krimmi asunduse poolt A. Luukas Krimmist.

Oudowa Kooli Seltsi ja *asunduse* kui ka teiste asutuse poolt S. Sommer.

Juhataja awab läbirääkimised kõnede üle, sissejuhatuses mõtet alla kriipsutades, et asunikud, kes uutele kohtadele kolida mõtlewad, tee sihiks kodumaa wõtaksid ja uued asukohad kodumaalt omandaksid — kodumaa pind tahab lunastada.

Et aega läbirääkimiseks vähe, otsustatakse lühidalt ja kiirelt teha.

Sommer soowitab asunduste üksikuid ringisid luua, kuhu teatud ringi waimliste ja majandusliste huwide keskkohaks peaks loodud saama, kes oma kord jälle ühise keskkoha loowad.

Soowitab kodumaale teadete bürod asutada, kust asunikud maasaamise kui ka muu üle kodumaalt tarwilikka teateid saaksid. Samati tuleks teadete saamist asundustest korraldada.

Kaares Ülem-Lindast õiendab oma ütelist, et asunduses paljus asjus kodumaast ees ollakse.

A. Luukas Kontshi-Schawast tähendab kodumaa ja asunduste hariduslist pinda wõrreldes, et sellega ühel ega teisel kiidelda pole. Wahe on see, et kodumaal „rohkem walgust, kuid ka rohkem warju” on. Hariduse asjus on asundustes tööliste puudus. Kõik lasub kooliõpetajate õlal. Noored peaksid kodumaale õppima minema ja siis kui tööjõud asunduses tööle algama. Asundused annawad üleüldiselt wähe haridusliste ühistarwiduste peale wälja. Asunikud peaksid sakslastelt õppima.

Jorsch Alam-Lindast soowitab kodumaalastele seda mõtet kaasa wõtta, et asunduste wenestamist karta ei ole.

Kõnelejate üleskirjutamine lõpetatakse. Juhataja määrab kõnelemise aja kahe minuti peale.

Luiga Tallinnast saab sõna. Soowitab, et asunikudest enestest kooliõpetajad tuleksid, olgugi, et kodumaa kooliõpetajad alati wärsket werd asundustesse kannawad, aga kodumaal õppides wõib ka meelt uuendada ja wärskendada. (Juhataja hoiatab kõnelejat üle aja minemast.)

Reinmann Karatshorast ütleb, et ta kahe minutiga algadagi ei saa, palju on öelda, lööb paljude küsimuste peale käega ja rabab kiireste ära öelda, et kooliõpetajad ühinema peaksid.

Kider Tartust tähendab siinamaale silmawahеле jäänud tarwiduse peale. Kodu on eestlastel alati armas olnud, kodukorraldus suurematest muredest olnud. Asunikude kodukorraldusest ja tubade sisseseadest paistab wõeras waim Krimmis, suurel osal sakslastelt omandatud.

Kodumaal püütakse omapärast maitset edendada, seal on mõndagi head. Asunduste neiud ja naised wõiksid kodumaale õppima tulla. Asunikud, kandke ka Eesti kodu asundusesse!

Wares Peterburist tähendab, et asunikud rohkem rõhku kooliõpetajate palgalolude peale peaksid pöörama, siis oleks lootust paremaid kooliõpetajaid saada.

Juhataja lõpetab koosoleku, sest et *Aino Tamme kontserti* aeg juba käes on.

Jake tänab kõiki kõnelejaid ja pidust osawõtjaid.

Wäsimus oli nii suur, et minul järgnewast kontserdist füüsiliselt wõimata oli osawõtta. Esimese osa kontserdist saatsin mereääres mööda. Esimest korda kuulsin siin täna jälle Mustamere wõimsat muusikat. Meri hulus ja huugas. Kord kõlast nagu suurtüki paugud lainete löögid wastu kallast.

Tuled laewamastis kiikusid poolringis ja kaugelt waadates paistis see suurepäraliste tulekeste mänguna. See oli Mustamere laulupidu muusika — temagi polnud eestlasi oma kallastel pidupäewal unustanud: o, uskuge, see oli tore

...

Kontserdi lõpuosa tahtsin siiski ära kuulata ja pöörasin teatrimaja poole. Parrem oli laul kui eila, aga uskuge — igaw oli. Seal mereääres wõimas muusika, elu, jõud, sügawus, ukatus — siin kuiw, eluta toon tundub walusama nagu wiil rauas. Ei jõudnud ka lõpu „Kuresaare mõisa kubjas” ega „Tuljak” soendada.

Peterburi Teataja (nr. 66), 12. juuni 1914, lk. 1

Suhumi Eesti asunduste juubeli laulupidu.

Teine päew. (Järg).

Pidusöök.

Wiimane pidukawa nummer oli pidusöök. Peale Aino Tamme kontserti koguti teatri wäiksesse saali, kus 70 isikule pidulaud kaetud oli. See osa, kes pidusöögist osa ei wõtnud lõpetas oma pidu ülewal teisekorra jalutuseruumis, tantsuga ja ringmängudega. Mõlemis walitses rõemus pidutuju. Tehti weel wiimaseid tutwusi, küsiti üksteise käekäigu järele, paluti wastamisi üksteist külaskäigule ja kinnitati mitte unustada. Palju oli meelde tuletada, et midagi tarwilikku hinge pealt ütlemata ei jääks, kinnitati weel wiimaseid sõpruse sidemeid, siluti, lõpetati käsile jäänud mõttewahetust.

Kirju seltskond kogus laua ümber. Söögist polnud suuremat juttu — see oli kõrwaline asi, peaasi oli laul, kõned, eladalaskmised. Waewalt said istuda, noa ja kahwli peosse wõtta, aga enne kui õieti midagi suhu pista said, pidid püsti tõusma ja uut „Nad elagu” kaasa hõiskama. Suutäis, mis suhu jõudis, pidi kiiresti oma teed katsuma, et kõri häälele wabaks saaks. Lauldi kõigile, kes weel meelega tuli, ja kui kellegile enam polnud laulda, kui kõik kodumaa ja asunduste tegelased, üksikud ja hulgad, noored ja wanad elada olid lastud, algati uuesti peale. Ei aidanud lõpuks enam eladalaskmised, waid tegelasi kanti kätel laulu, hurraa hüüete ja käteplagina all ümber pidulaua. Sarnast suurepäralist sõitu said tähtsamad pidutegelased, ajakirjanduse esitajad ja muusika tegelased. Kui kord naiste kätte tuli, tõusis tuju otse tormini. Proua Simm ja preili Aino Tamm sõidutati waimustuse maruhoo all ümber pidulaua. Aga sellega polnud waimustuste awaldusel lõpp — algasid laulud.

Lauldi tundmusega, maitsemisega, lauldi, sest et waikida ei wõidud. Ainult laulu läbi saadi weel seda üksteisele öelda, mis rinda täitis. Laulu „Minu isa ütles mulle” järele pani herra Simm ette komponistile terwituse telegrammi saata. Ruttu kirjutati kõikide koosolejate poolt nimed alla ja saadeti ära.

Kell ½ 4 hommikul lõppes pidusöök. See oli mitmetunniline waimustuse maruhoo, see oli kaine waimustus.

Lõpul soowiti terwisi, saadeti terwisi.

Asunikud jätawad kodumaalastega jumalaga, ja wiimastel käepigistusel kuuled: „Wiige kodumaale terwisi”.

Kodumaa! Sama armastusega, millega Sinu soovid ja terwitused asunikkudele wiisin, toon ma asunikkude poolt Sinule tänu ja terwitused tagasi, ja teatan Sinule: Su poegade ja tütarde käsi käib wõeralmaal hästi ja nad mõtlewad armastuses Sinu peale.

K[arl] Kider

Peterburi Teataja (nr. 65), 10. juuni 1914, lk. 1

Kaukasiast. Pühapäeval, 1. juunil andis neiu Aino Tamm Salme asunduses kontserti. Ette kandis ta peale hulga Eesti rahwalaulude ka mitmed välja- ja Wenemaa tähtsamate heliloojate tööd. Üleüldiseks tahab aga arwamine saada, et neiu Aino Tamm ennast juba „ära on laulnud” ja temale aeg oleks juba „otstawku” anda. Kõrged kohad tulewad väga raudselt ja wägise kuuldawale ja piano ja pianissimo kohad, mis ennemalt neiu Tamme uhkuseks olid, ei tahta enam soowitawat mõju awaldada. Hingetõmbused on väga järsud ja tormilised. Wähe paremat mõju awaldawad Eesti rahwalaulud ja lõbusamad tükid, mis seal juures mitte väga kõrgele ei lähe. Rahwast oli — wihma peale waatamata — seltsimaja täis kogunud. Sissetulek üle 100 rbl., läks kõik neiu Tamme kasuks.

Lauljanna mõtleb weel mitmetes lõunapoolsetes Eesti asundustes kontserti anda ja siis Krimmi Saksa asundustes õnne katsuda.

—agogi—

Peterburi Teataja (nr. 65), 10. juuni 1914, lk. 1

Asunduste kooliõpetajate ühinemine.

Möödaläinud Suhumi laulupidu ajal peeti kokkutulnud Kaukasia ja Krimmi Eesti asunduste kooliõpetajate koosolek ära. Peale kooliõpetajate wõtsid koosolekust ka mõned ajakirjanduse esitajad osa.

Koosoleku ülesandeks oli abinõude otsimine, kudas wahekorda, mis asunikude ja kooliõpetate wahel arutihti terawaks ja koguni kannatamataks kipub minema, missuguste soowimata nähtuste eest hoida ja kooliõpetajate eneste wahelist läbikäimist tekitada. Seisukorda harutades tuli ilmsiks, et asunduste kooliõpetajatel alatasa peajasjalikult wäiklaste õerumiste ja nägelemiste tagajärjel, mis asunikka kahte rühma wõi wooli on suutnud jaotada, kannatada tuleb. Nii näituseks ei wõi uus kooliõpetaja uuele kohale asudes uneski aimata, et teda juba oma wastaste rühm ees ootab, kes heameelega näeks, et uus kooliõpetaja, mida warem seda parem, kohalt lahkuks.

Teatawaste ei lõpe asunduste kooliõpetaja töö mitte kooliklassiga, waid temal tuleb oma otsekoheseid ja kaudseid kohusid täites iga sammu peal tahes wõi tahtmata nende nägelemiste põhjustega rehkendada. Kergeste wõib ka kooliõpetaja ise koguni süüta ja enesele teadmata, parteide aluspinna panejaks saada ja see juhtub iseäranis hõlpsaste siis kui kooliõpetaja poissmees ja mõnda asunduse neidu eluseltsiliseks walida mõtleb; ei tarwitse siis kaua oodata kuni kadeduse wõi mõne muu wäiklase põhjuse pärast asunikud kahte

laagrisse langewad, ja kooliõpetaja kannatagu. Wõimata on kõiki neid põhjusti üles wõtta, mis kooliõpetaja elu asunduses kibedaks teewad, ja ülesehitawa töö tegemist takistawad. Ei püütud salata, et ka kooliõpetajad sagedaste ise halwa wahekorra sündimises süüdi kannawad. „Süüdi wasikal, süüdi rokal” — nii üteldi koosolekul.

Sellepärast tuldi otsusele, et asunduste kooliõpetajad ainult üksteiselt toetust, nõu ja abi peawad otsima, et piiri panna nähtustele, mis niisama wähe kooliõpetajatele, kui asunduste waimlise elu edenemisele soowitawad.

Kõik koosolekust osawõtjad kooliõpetajad, arwu poolest kaheksa, olid ühisel arwamisel, et ühenduse loomine tingimata tarwilik, sellega wiiwitada ei maksa ja sellesse ühendusesse esialgu kõik Kaukasia ja Krimmi Eesti asunduste kooliõpetajad koondada tulewad. [...] sidemed olid loodud. Järgmisel päewal jätkati mõtete arutust „Estonia” asunduses edasi, kuhu ka suurem hulk kooliõpetajaid ühes laulupidu wõerastega wõersiks sõitsid. Et asjaajamisele korrapäralist alust panna, waliti ühenduse büroo wõi keskkocht ära. Kooliõpetajatele A. Luukas'ile ja C. Reinmannile, Krimmist, tehti kohuseks üleüldist teadaandmist ajalehtedes awaldada, kuna bürole tulewate kirjade peale wastamine kooliõpetaja A. Lukas'e hooleks jäetakse.

Ei saa õiget ja ajakohast algatust terwitamata jätta — jõudu tööle!

—es.

Ääremärkused Suhumi laulupidu puhul.

Kodumaa kewade on warsti möödas ja sui on algamas. Asunduste kewade on alles algamas. Wahe seisab ainult selles, et ma kodumaa kewade all looduse kewadet, asunduste kewade all aga n. n. asunduste waimlist kewadet, nende „ärkamise aega” mõtlen. Tõeste käib praegu soojendaw kewadetuul üle asunduste waimuwälja, sulatab lund, kaotab jääkülma, paneb hariduselilled asunduste aasadel õitsema. Seda tunnistawad iseäranis tänowused asunduste laulupidud. Suuremad nendest — Krimmi ja Suhumi lp. — on juba määda ja toimepanejad wõiwad tagajärgedega rahul olla. Puhtakasu peale ei ole meie laulupidude korraldajad seni wälja läinud ja ei ole ka ükski laulupidudest seni suuremat ülejääki jäenud, wälja arwatud laulupidu Narwas möödaläinud astal, mis peale 2000 rbl. „puhast” üle jättis. Krimmi laulupidu jätnud umbes paarsada rubla järele, Kaukasuse laulupidu lõppenud aga aineliselt ligi 800 rbl. defitsidiga. Kuid teisest küljest waadates on mõlemad laulupidud oma otstarbet täitnud: nad on suutnud asunikka waimustada kulturaaadetele rohkem kaasa tundma, sidet üksikute asunduste kui ka wiimaste ja kodumaa wahel luua; nad on suutnud näidata, et meie E. asunikud mitte oma rahwa kadunud karjalambad ei ole, waid et meie asunikud ka wõersil eestlasteks jääwad, omapärase kultura loowad ja jõuks kujunewad, millega ka kodumaa rehkendama peab.

Täbaram on aga lugu „Estonia” asunduse ärkamisega Suhumi lähedal. Siin on kildkond kilplasi „arusaamisele” tulnud, et emakeele küsimus asundustes, mida juba mõnda aega arutatud, ära iganenud olla ja et aeg oleks juba selle asemel uut, nimelt wenekeele küsimust üles wõtta. Sellepärast wõtsid nad nõuks oma kooli peale Eesti kooliõpetaja asemele wenelast nõutada, missugune palwe ka Hendrik Knuut’i ja Karl Suu poolt möödaläinud aprilli kuus küla koosolekul, kus ka koolide inspektor wiibis, wiimasele ette kanti ja terwe Kilpla koguduse poolt heaks kiideti. Muidugi oli koolide ülemus sarnase palwe üle väga üllatatud ja lubas seda pea täita, mille juures sugugi ka kaheldagi ei pruugi. Meie aja kohta väga iseloomulik nähtus! Selle nähtuse põhjuseid otsides näeme, et see lihtsalt selle kuulsa Eesti jonni tagajärg on. Lihtsalt, mehed tahawad oma kooliõpetajast lahti saada ja on selleks igasugused abinõud ära proowinud, mis aga soowitawaid tagajärgesid ei toonud, kuni nad wiimaks sarnase Juudateoga walmis said, et oma rahwuse läätša leeme eest walmis olid ära müüma. Kooliõpetajate tagakiusamised on asundustes harilisteks nähtusteks olnud. Mida suurem aga kusagil asunduses joomine on, seda rohkem on sarnaseid tagakiusamisi ja seda jesuitlikumat laadi nad kannawad. Mõnikord ei waadata ka seal juures selle peale, kui ise ehk terwe rahwas sellest kahju saab, Muidugi, ei ole igakord seal juures ainult asundused süüdi, [...] wast ütelda, et süüdi niihästi hobuse kui ka roka juurest tuleb otsida, kuid et sarnased nähtused peaasjalikult asundustes ilmsiks tulewad, siis peab küll „oludest” põhjust otsima. Ja seda on ka hakatud tegema. Peale sellega hakkasid just asunduste kooliõpetajad. Nimelt pidasid hulk Krimmi ja Kaukasuse asunduste kooliõpetajaid Suhumi laulupidu ajal paar korda omawahelisi läbirääkimisi, kus mitmeid just asunduste kooliõpetajatesse puutuwaid tähtsaid küsimusi erapooletult ja mitmekülgselt läbi arutati, mõnesuguste pahede põhjuseid juureldi ja nende kõrwaldamiseks abinõusid otsiti. Muu seas otsustati omawaheline keskkorraldus luua, mille ülesandeks oleks asunduste kooliõpetajaid enam ühendada, kõigi Krimmi ja Kaukasuse asunduste koolide ja kooliõpetajate kohta alati wõimalikult erapooletuid ja täielikka teateid muretseda: neid teateid soowi korral uutele pealetulijatele kooliõpetajatele edasi anda, et nad teaksid, mis neid uuel kohal ees ootab, missugust taktikat — endiste äranägemiste põhjal — rahwaga heaks läbisäämiseks tarwitada ja tarbekorral asunikkude tegewust kirjanduse kaudu awaliku arwamis[...] arwusta[...] [...]nda jne. jne. Igatahes näitab see samm, et wiimaks ometi see aeg hakkab tulema, kus kooliõpetajad aru hakkawad saama, et ühendus tugewaks teeb. Ka inimesed on praegustel aegadel väga ennastalgawalt ohwrimeelsed ja igasugustele isamaalistele ettewõtetele walmis. Niisugust ohwrimeelsust näitas ka muu seas lauljanna Aino Tamm neil päiwil üles, kui ta Suhumi laulupidul terwelt kaks kontserti *ainult 450 rubla* eest andis, kuna aga kaasamängija oma tühise „klimberdamise” eest *terwelt 100 rbl.* sai. Ja siis niisugune [...] pidutoimekonna poolt, kes heaks ei arwanud neiu Tamme wõerastemaja kulusidki, mis kõigest mõnikümmend rubla wälja tegi, ära maksta. Wõi oli neiu Tamm selles süüdi, et rahwas oma „tuimuses” suure kunstniku kontsertist osa wõtma ei tulnud ja sellepõ toimekonda kontserdile paarsada rubla juurde maksta laskis. Ja siis weel niisugune wõimata wastutulek suurele kunstnikule publikumi ja ajakirjanduse poolt: Aino Tamm olewat ennast „ära laulnud”, olewat wanaks jäänud, heal ei

olewat suurem asi, kõrgetes toonides, teraw ja wäsinud jne. No kas ei ole nüüd hull lahti! Aga Parisi kiitused ja Budapesti loorberid! Missugune „tänamatus” Eesti publikumi poolt!

O jerum ..., o mores ...

—[...]*gi*—

Tallinna Teataja (nr. 130), 12. juuni 1914, lk. 3
Sakala (nr. 67), 13. juuni 1914, lk. 2

Asunduste kooliõpetajad ühinemas.

Siiamaale oli üheks takistuseks asunduste waimlise edenemise teel see asjaolu, et asunduste kooliõpetajad igauks eraldi oma ette tööd tegid, ilma ühise kawata, sihita. Sellest tuli, et sagedaste järeltulija eelkäija tööd wõeriti hindas ja et asunduste kooliõpetajate keskel isegi kokkuleppimatust, sallimatust ette tuli, mis omakorda raskeks tegi wahekorra asunikkude ja kooliõpetajate wahel.

Selle pahe paranduseks pidasid Kaukasias ja Krimmi asunduste kooliõpetajad Suhumi laulupidu ajal nõupidamise-koosoleku ära, et seisukohta wõtta wahekorra asjus asunikkude ja kooliõpetajate wahel, mis mõnigi kord õige teraw on.

Otsusi küll ei tehtud, aga selgeks sai mõte, et kooliõpetajad ise sõpruses ühisele tööle asuma peawad ja ära nähes, et „süüd wasikal ja süüd ka rokal” on, õiglasel meelel neid nähtusi kõrwale tõrjuma peawad, mis terawusi wahekorras sünnitawad.

Et sihile saada, otsustati peale pidu Estonia külas, kus uueste hulk kooliõpetajaid koos oli, Kaukasuse ja Krimmi kooliõpetajate büroo sarnast keskohta asutada, kuhu kõiksugused teated tulewad, et siis nende järele awalikult ajakirjanduse kaudu halwa wastu wõidelda. Samuti leiti soowitawaks, et asunikud mitte ühte lehte ei loeks, waid asunduses loetagu wõimalikult kõiki lehti.

Terwitan asunduse kooliõpetajaid sarnase tähtsa edusammu puhul. See on tõsiseks tunnistuseks, et asunduste kooliõpetajad oma ülesandest jagu saawad.

K[arl] Kider

Postimees (nr. 134), 17. juuni 1914, lk. 2
Samasisuline teade ka Sakalas (nr. 70), 20. juuni 1914, lk. 3

Toimetusele tulnud kiri.

K. a. „Postimehe” toimetusele Tartus.

Palume meile oma auväärt lehes lahkesti ruumi lubada järgmistele ridadele:

Siin kohal awaldame oma südamlikku sooja tänu kõigile Suhumi Eesti üleüldise juubeli-laulupidu tegelastele, niihästi kohalikkudele kui ka wõõrastele. Seda rohkem aga koorijuhatajatele nende wisa töö ja waewa eest, lauljatele ja mängijatele ilusa laulu ja mängu eest, ajakirjanduse asemikkudele ja kõigile külalistele ja osawõtjatele, et nad kõigist raskustest ja kuludest hoolimata meid terwitama tulid. Iseäranis suurt tänu wõlgneme kapellmeister Juhan Simmile laulu- ja mängu-kooride wahwa juhatamise eest, toimetaja Anton Jürgensteinile lahke külakosti-kõne eest, Samusel Sommerile sütitawate kõnede eest Asunduste korraldamise ja tõstmise üle, J. Kirchbergile (Sulewi kooliõp.) ja tema pasunakoorile ta tubli mängu eest rongkäigul, teatris jne. Tänu neiu Aino Tammele Eesti rahwa laulude eest.

Ühtlasi palume ka kõiki osawõtjaid ette tulnud wigasid ja eksitusi lahkesti wabandada, sest et see üleüldine laulupidu esimene Kaukasias, Suhumi asunduste korraldusel oli ja kõik wead ja eksitused ettenägemata olid.

Wiimaks, täname ja terwitame weel kord kõiki suguwendi ja õdesid.

Suhumi Eesti üleüldise juubeli-laulupidu toimekonna juhatus.

Esimees August Jacke,
kassahoidja J. Mihkelson,
kirjatoim. Peetr Litter.

Suhumis 7. VI 1914.

Palume seda ka teisi ajalehta lahkesti awaldada.

Postimees (nr. 140), 25. juuni 1914, lk. 1
Päevaleht (nr. 141), 26. juuni 1914, lk. 3 (veidi teistsuguses sõnastuses)

Suhumi laulupidu laened.

S. Sommer.

Wisake kiwi wette. Ta kaob kohe, kuid laened, mis ta sünnitas, wirwendawad weel kaua waiksel weepinnal ja liuglewad kord-korralt kaugemale. Mida suurem oli kiwi, seda laiemad ja kaugemale ulatawamad on laened. Ka rahwaste elus on sündmusi, mis kauaks ajaks hulkadele kõneaineks jääwad ja meelest

nii ruttu ei kao. Üheks sarnaseks sündmuseks oli *Suhumi Eesti laulupidu*. Korraliku asjaajamise ja ajalehtedes aruannete ilmutamise tõttu võis ette arvata, et pidu juhtimine ja toimepanemine wilunud meeste kätte oli usaldatud, mis laulupidu korraldamiseks kahtlemata kaasa aitas. Ja Suhumi laulupidu toimekond oli tõesti selleks tööd teinud ja waewa näinud, et laulupidu võiks hästi korda minna, selleks otstarbeks ei kardetud ka isegi kulude tegemist ja nende kandmist, kui aga laulupidu ise hästi õnnestaks. Selles mõttes olla toimekond, nagu üks toimekonna liige jutustas, püüdnud väljaspoolt paremaid jõudusid laulupidule kutsuda, nagu Aino Tamme laulma, Simmi ühendatud koorisid juhatama ja Tõnissoni kõnet pidama. Ja laulupidu läks tõesti paremini korda, kui seda kaugelt sõitnud külalised, ehk kohalised asunikud isegi julgesid loota.

Suhumi laulupidu andis võimalust Eesti asunikkudele endid rahwana esitada Kaukasia kirjus rahwaste meres. Ja see esitamine läks hästi korda. Eesti laulu, vähemalt ühendatud segakooride laulu kohta andsid kõik kuulajad rahwaste pääle vaatamata kiitwa otsuse ja kõrgem kohalik walitsuse esitaja, ringkonna ülem tunnistas awalikus kõnes, et Eesti asunikud on oma kultura töö ja püüetega Kaukacias teistele rahwastele eeskujuks olnud ja nüüd, kus Kaukacias raudteede wõrku laiendatakse ja sadamaid juurde ehitatakse, loodab walitsus, et Eesti asunikud tulewikus weel suurema agarusega kultura edendajateks saawad. Ta laskis lõpuks Eesti rahwast elada. Kuna kodumaal Eesti nimes ametnikud separatismust näewad ja hoolega iga seltsi nimetuses sõna „Eesti” kui „kramola” maha kisuwad, nimetawad Kaukasia walitsuse esitajad hää meelega wäikerahwaste seas ka Eesti nime. Ametnikkude õiglane olek ja rahwast lugupidamine wõidab ka rahwa seas ametnikkudest lugupidamist ja Suhumi Eesti asunikud nimetawad alati austusega oma ringkonna ülema nime, kes nende kulturaliste püüete wastu sõbralik ja õiglane on. Suhumi ringkonna ülema kõne ja õiglane lahke olek Eesti asunikkude ja nende laulupidu wastu jättis hää mälestuse kõikidele laulupidust osawõtjatele ja ka kaugematele ringkondadele, kuhu sellekohased teated ulatawad.

Wäikene Suhumi linnake muutus laulupidu ajal nagu Eesti linnaks, kus uulitsatel igalpool Eesti keel kõlas ja need laialipillutatud Eesti rahwa wõsud tundsid uuel kodumaal endid jälle rahwana, ühe pere lastena, kelle hinges palju ühist ja lahutamamat on. Niisugune tunne toob tuld ja loob lootust, äratub rahwuslist iseteadwust ning annab uut jõudu edasielamiseks parema tulewiku poole.

Suhumi laulupidu on tõesti suurt mõju awaldanud Kaukasia Eesti asunikkude pääle, kes paljudest asundustest olid laulupidule kokku sõitnud, olgugi et mitte nii suurel arwul, nagu loota oleks wõinud.

Nende ridade kirjutaja reisis laulupidu järele kõik enam ehk vähem tähtsamad Eesti asundused läbi, mis Kaukacias Musta mere pool küljes on. Kuid igas asunduses oli laulupidu pääkõneaineks. Need, kes laulupidult tagasi sõitsid, jutustasid waimustusega kõigest sellest, mis pidul näha ja kuulda oli ja keegi, wahest pääle mõne üksiku ei kahetsenud mitte, et pika ja kuluka sõidu oli ette wõtnud.

Ja nende üksikute juttu, kes laulupidul olid käinud, kuulati hoolega ja tähelepanelikult asundustes. Mitmes asunduses võeti jutt laulupidu mõjul tõsisemalt kui iialgi varemalt, arutamise alla, kuidas võimalik oleks oma rahvuslist iseolemist tulewiku tuulte ja tormide wastu kindlustada ja oma emakeele puhtust alal hoida. Üleüldiselt kiideti tarwilikuks asundustes kodulaste emakeelset õpetust korraldada kooliõpetajate juhatusel ja iga aasta kewadel suuremaid nooresoo pidusid toime panna, kus noored ja wanad üheskoos looduse haljas ärkawas rüpes pidu pidades, nagu pühalikult töotaksid oma wanemate kombeid ja keelt kalliks pidada ja jäädawalt austada. Seltside asutamise mõte sai laulupidust toetust ja lootuse järele tärkab Kaukasia Eesti asundustes nüüd tihe Eesti seltside töö, mis asunikkude waimlist ja waralist edenemist võimsalt aitab edasi.

Seltskonnategelased ja kooliõpetajad kinnitasid mitmel pool, et laulupidust nagu uut hoogu ja julgust on kaasa toonud, et wiljarikkalt edasi töötada, kuna alatine üksikolek nagu tuimaks kipub inimest tegema.

Mõneski asunduses, kus enne laulupidu ei oleks maksnud seltside ja ühisuste asutamisest palju rääkida ehk vähemalt oleks see palju raskem olnud, andis laulupidu selleks võimalust, ehk kergendas sellel alal ärksamate asunikkude püüdeid.

Üslikud rohkem tabawamad ütelled pidukõnedest ja läbirääkimistest asunduste päewal on paljudele laulupidust osawõtjatele meelde jäänud ja korralti kodus sagedasti. Muu seas ühes asunduses sain mõne asunduse noorega kokku, kes keskkoolis õpiwad ja need tunnistasid awalikult, et nad nüüd püüawad alati oma emakeeles rääkida ja kirjandust lugeda, kuna varemalt see neile nagu tähtsusetu asjaks olnud, sest ei taha ju enam needmise osaliseks olla, nagu laulupidu kõnes neid nimetatud, kes oma rahwust salgab ja emakeelt põlgab. Neid sõnu haritud noorte suust oli armas kuulda, mis uueks tõenduseks on, nagu varemalt mitu kord suu ja sulega olen tõendanud, et asunduste nooresoo tuimus oma rahwa kultura paleuste wastu on ainult ajutin ja ümbrusest tingitud nähtus, mis kohe kaob, kui noorte hingesse selgemad akkordid oma rahwast, kodumaast ja emakeelest kõlawad. Sellepärast on nooresoo äratamise ja wirgutamise töö asundustes weel suur ülesanne ja tähtsus ja niisugused sündmused, nagu laulupidud, on selleks väga tähtsad ja mõjuwad. Sellepärast oleks väga tähtis, kui üksteise lähedal olewad asundused üheskoos kohalise tähtsusega maakonna või ümbruskonna laulupidusid toime paneksid, mis palju elawust ja äratust kohaliku asunduste elusse tooks.

Suhumi laulupidu toimekond võib rahuliku südamega oma töö ja waewa peale tagasi waadata. See pole asjata olnud, waid aateliselt palju võitnud: laulupidu on sügawat mõju awaldanud ja suuri laineid sünnitanud, mis weel kaua Kaukasia asunikkudele südames edasi wirwendawad ja asunikkude rahvuslise iseteadwuse tõstmiseks ja kultura püüetes palju ligi aitawad.

Ka asunduste küsimus ise näikse süwenewat ja ikka rohkem tähelepanemist ajakirjanduse ja awaliku arwamise poolt võitwat, mille üle ainult rõõmustada võib. Otse üllatuseks tuleb pidada, et meie tähtsamad ajalehtede wäljaandmise ühisused oma asemikud Suhumi Eesti laulupidule mitme tuhande wersta

kaugusele saatsid, kuna veel paari aasta eest ärapeetud esimesele asunduste laulupidule, mis Narwas ära peeti, üks suurem ajaleht oma asemiku jättis saatmata, kuna pärast teiste lehtede järele oli sunnitud Narwa laulupidu üle kirjeldusi awaldama. Wõib kuulsa Galileiga asunduste küsimuse kohta ütelda: „ta liigub ometi.”

Postimees (nr. 147), 3. juuli 1914, lk. 6

Suhumi pidukirjeldustes

„Postimehes” on mõned eksitused juhtunud, mida siin õiendame. Nimelt oli see Sulewi asunduse pasunakoor, kes mängis, ja mitte Punaselageda oma, nagu kirjelduses oli öeldud. Ja wiiulimängijad neiu orkestris olid „Estonia” asundusest ja ei mitte Salmest.

Postimees (nr. 111), 20. mai 1915, lk. 2–3

Suhumi Eesti Üleüldise Juubeli laulupidu aruanne.

Suhumis, 26. ja 27. mail 1914.

Sissetulnud:

Alam-Lindast eelkuludeks 60 r.62 l., Estoniast 72 r. 30 k., Ülem-Lindast 47 r. 69 k; laenatud G. Miksonilt 100 r., A. Jackelt 10 r., J. Mihkelsonilt 10 r., P. Litterilt 10 r.: pidu piletite ja programmide müügist 1209 r. 83 k., shetonidest (mälestus märkidest) 79 r. 15 kop., pidusöögist 180 rbl., puhweti % teatrist 28 r. 80 k., kokku — 1800 r. 39 k. Jääb puudus 78 r. 37 k., Bilanz 1887 r. 76 k.

Wälja läinud:

Mängu kooride noodid 65 r. 41 k., sega- ja meestekoori noodid „Post.” trükk 93 r. 65 k., shetonid ehk mälestusmärgid „Brosfeldilt Tallinnast” [...] r. 30 k. Kõnepidaja S. Sommerile reisikulu 80 r., kapelmeister Juh. Simmile reisikulu 150 r., Aino Tamme'le waewatasuks, pääle saali üüri, jne. kulude [?]50 r., kaasmängijale Aino Tamme kontsertite aeg [...]00 r., teatri saali üür 237 r. 50 k., laenu tagasi makstud G. Miksonile 100 r., J. Mihkelsonile 10 r., P. Litterile 10 r.; pidu söök 192 r. 50 k., priipiletid 19 r., truualamlise telegrammi kulu Keisri Majestedile, Kaukasia asewalitseja kaudu 2 rbl. 65 kop., posti, telegrammi, margi, paberi jne. kulud 67 r. 44 k., raamatud 4 r. 04 kop., hektografi kulu 10 r. 15 k., pileti müüjale ja tuletõrjajatele 17 r., templid 4 r. 45 k., woorimeestele asjade woorid 7 r., laenu%% 2 r. 92 k., lillede eest 4 r. 8 kop., teenijatele 3 rbl., tegelaste märgid 9 r. 30 k., näitelawa kulu „Paunwere” ettekandmi-

sel 23 r., piletid, kuulutused, programmid, reklame jne. 43 r. 50 k., piduliste korteri kulud 29 r. 44 k. Kokku 1809 r. 33 k.

Wõla arwel weel:

„Postimehel” saada kuulutuste jne. arwel 68 r. 43 kop., A. Jackel laenu tagasi saada 10 r., bilanz 1887 rbl. 76 kop.

Suhumi Eesti Üleüldise Juubeli laulupidu toimekonna juhatuse

Esimees: August Jacke.
Laekahoidja: Jakob Mihkelson.
Kirjatoimetaja: Peeter Litter.

Suhum, 29. aprillil 1915. a.

Palutakse teisi ajalehta seda aruannet ka lahkesti ära trükkida.

TEKSTIDES MAINITUD ISIKUID

Bergert, T.: kooliõpetaja Eestist
Bernhof: õpetaja Tambovist
Heinmann, hr.
Jacke / Jake, August: peotoimkonna esimees Suhhumist
Jorsch / Jorsh, hr.: Alam-Lindast
Järver (Järwer), [Juhan]: Salme kooliõpetaja
Jürgenstein, A[nton]: ajakirjanik Tartust
Kaares (Kares), M[ihkel]: Ülem-Lindast
Kalt[?], O.: kooliõpetaja Võrumaalt
Kider, K[arl]: ajakirjanik Tartust
Kiesel / Kiisel, O[tto Johann]: kooliõpetaja Thbilisist
Kirchberg, J[üri]: Sulevi kooliõpetaja
Kirkmann, [Johannes]: Punase-Lageda segakoori juhataja
Knuut, Hendrik: asunik Abhaasia Estonia külast
Kolk, hr.: Novorossiiskist
Litter, Peeter: peotoimkonna juhatuse liige
Luiga, G[eorg] E[duard]: ajakirjanik Tallinnast
Luukas / Lukas, A.: kooliõpetaja Krimmist Kontši-Savvast
Mihkelson, Jakob: peotoimkonna juhatuse liige ja Suhhumi segakoori juhataja
Pihlakas, [Johan]: Krimmist, Kontši-Šavva meeskoori juhataja
Pint, J: orkestrijuht Abhasia Estonia külast
Raudsepp, A.: Alam-Linda kooliõpetaja
Reibaldt / Reiboldt, pr.
Reimann, J[aan]: Salme kooliõpetaja
Reinmann, C[arl]: Krimmist, Sõrt-Karaktšora kooliõpetaja
Renning: Raplast [*arvatavasti Friedrich Renning, endine Linda küla elanik*]
Ruber, Al.: Ülem-Linda kooliõpetaja [ekslikult ka Ruubel]
Simm, Juhan: dirigent
Simm, pr.
Sommer, S[amuel]
Soovik (Soowik), W[oldemar]: Abhaasia Estonia asunduse kooliõpetaja
Sossi, Joh.: Livoonia köster-kooliõpetaja Põhja-Kaukaasiast
Susi, J[ohannes]: Eesti-Haginski segakoori juhataja Põhja-Kaukaasiast
Suu, Karl: asunik Abhaasia Estonia külast
Šervašidze (Sherwashidze, Scherwoschidze): vürst, Suhhumi linnapea
Tamm, Aino, prl.
Tammann, J.: Alam-Linda keelpilliorkestri juhataja
Tanni, A.: Kastre-Võnnu kooride juhataja Eestist
Timse, hr.: Simferopolist
Valgemäe (Walgemäe), A.: köster Läänemaalt
Vares (Wares), A.: Peterburi Eesti Hariduse Seltsi esindaja
Vares (Wares/Warres), prl.
Wentsel, hr. ja pr.: Suhhumi ringkonnaülem ja tema abikaasa)
Woldt
Wunk (Wunk), M[ihkel Johannes]: Tartust